

YU ISSN 0021-6933

**JEZIK IN
SLOVSTVO**

letnik XXXVII — leto 1991/92 št. 8

Jezik in slovstvo

Letnik XXXVII, številka 8
Ljubljana, maj 1991/92

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številki)

Izdajaja: Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana

Uredniški odbor: Alenka Šivic-Dular (glavna in odgovorna urednica), Aleksander Skaza, Tone Pretnar, Marko Juvan, Miha Javornik (slovstvena zgodovina), Zinka Zorko, Tomaž Sajovic (jezikoslovje), Boža Krakar-Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti)

Predsednica časopisnega sveta: Helga Glušič

Lektor in korektor: Jožc Sever

Tehnični urednik: Andrej Verbič

Oprema: inž. Dora Vodopivec

Tisk: VB&S d.o.o., Milana Majcna 4, Ljubljana

Naslov uredništva: Jezik in slovstvo, Aškerčeva 12, Ljubljana 61000

Naročila sprejema uredništvo JiS. Letna naročnina 500 SLT, cena posamezne številke 150 SLT, za dijake in študente, ki dobijo revijo pri poverjenikih, je letna naročnina 120 SLT. Letna naročnina za evropske države je 20 DEM, za neevropske države pa 26 DEM.

Naklada 2000 izvodov.

Revijo gmotno podpirajo Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za šolstvo in šport in Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Po mnenju Ministrstva za informiranje R Slovenije, št. 23-91, z dne 26. 11. 1991, je revija oproščena plačila temeljnega in posebnega prometnega davka od prometa proizvodov.

Vsebina osme številke

Razprave in članki

217 *Vera Caharija-Pizzolitto*, Interference z italijanščino v pisnih izdelkih učencev srednje šole v Nabrežini

Razgledi

226 *Matevž Kos*, Nov pogled na slovensko postmodernistično prozo

Znanost mladini

229 *Igor Saksida*, Nekatero pomanjkljivosti raziskovalnih nalog srednješolcev (predstavljenih na lanskem srečanju *Zaupajmo v lastno ustvarjalnost*)

Ocene in poročila

233 *Aleš Bjelčevič*, Dve knjigi o pripovedni prozi in kako se njuna metoda imenuje

237 *Igor Grdina*, Slovstvenih zadev komentarji

239 *Peter Weiss*, Poskusni snopič novega gozdarskega slovarja

242 *Erika Kržišnik*, Nomen est omen ali pa tudi ne

244 *France Žagar*, Učbenik za divergentno mišljenje in kreativno pisanje

245 *Vilko Novak*, Janez Rotar, Pisma profesorja Frana Ramovša dr. Želmíri Gašparíkovi

246 *Jože Lipnik*, Simpozij didaktikov slovenščine

Prejeli smo v oceno

249

Obvestilo Slavističnega društva Slovenije

250

Vera Caharija Pizzolitto

UDK 808.63:805.0(450.361)

INTERFERENČE Z ITALIJANŠČINO V PISNIH IZDELKIH UČENCEV SREDNJE ŠOLE V NABREŽINI

Slovenščina v okolju, v katerem živimo, ni enakopravna z jezikom večinskega naroda. Podrejena mu je v mnogih družbenogospodarskih področjih, v nekatera, npr. v javno upravo, pa skorajda nima vstopa. Iz tega sledi, da se slovenski jezik pri nas ne more polno razvijati v vseh svojih funkcijskih in socialnih zvrsteh. Tako v marsikaterem govornem položaju uporabljamo italijanske leksikalne in oblikovno-skladenjske prvine, kadar celo ne zamenjujemo jezika.

V zadnjih desetletjih se je z družbenogospodarskim razvojem, ki je med drugim povzročil spreminjanje narodnostne sestave nekdanj po večini slovenskih vasi in občin, in z agresivnostjo in vseprisotnostjo italijanskih množičnih občil — zlasti televizije — pritisk italijanščine na slovenščino še povečal. Njegove posledice se kažejo v številnih interferencah z italijanščino oz. njeno podzvrstjo, tržaščino, na vseh ravneh slovenskega jezika. Italijanskih prvin je še največ v neformalnem govoru, iz njega pa bolj ali manj nezavedno prehajajo v formalizirano ustno in pisno sporočanje. V neformalnih govornih položajih se pogosto izražamo v nekakšnem hibridnem jeziku, katerega ogrodje je še kolikor toliko slovensko, njegovi sestavni deli, besede, pa so večinoma italijanski.

Npr.: Alora, si s^o div^otj^or^o n^o feštini?¹

Govorne interference so že bile predmet poglobljenih študij (Živa GRUDEN, Marta IVAŠIČ in drugi). Zato sem v tej raziskavi usmerila svojo pozornost na pisno sporočanje. Takšno odločitev mi je narekovalo tudi prepričanje, da se v pisnih besedilih še najbolj vidi, do kod sega vpliv dominantnega jezika. Zaradi časovnega presledka med mislijo in njeno izrazno uresničitvijo lahko namreč delujejo razni obrambni mehanizmi, ki preprečujejo vse tisto prevzemanje tujega, ki se ga pisec zaveda in ga je zmožen nadomestiti z domačim. Iz pisnega sporočanja je torej najbolj razvidno, kolikšna je načetost slovenskega jezika v okolju, v katerem je vsa teža dvojezične komunikacije na Slovencih.

Zglede za posamezne interferenčne oblike sem vzela po večini iz spisov, ki so jih pisali učenci nižje srednje šole v Nabrežini v š. l. 1988/89 v okviru širše zasnovane raziskave, ki je imela za cilj preučiti odnos med jezikovno zmožnostjo učencev in njihovim splošnim učnim uspehom. Skupno sem analizirala 61 izdelkov. Primeri interferenčnih napak, ki jih v nadaljevanju navajam in skušam razložiti, predstavljajo le izsek problema, katerega obseg je veliko večji.

Interference z italijanščino oz. tržaščino se kažejo, kot že rečeno, na vseh jezikovnih ravneh, vendar niso povsod enako pogoste. Najbolj številne in očitne so leksikalne interference; teh se učenec po večini zaveda in se jim skuša bolj ali manj uspešno izogniti (pri tem se nemalokrat zateka k uporabi slovenskih besed s širokim pomenom in k

¹ Ne pomnim, da bi se za časa mojega otroštva po slovenskih vaseh takole izražali. Zato sem tem bolj prepričana, da je množično vdiranje italijanskih besed v slovenski govor v dobršni meri posledica vseprisotnosti italijanskih medijev v naši družbi.

opisnemu poimenovanju). Nasprotno pa se interference na oblikovno-skladenjski ravni rade izognejo zavestni kontroli in je učenec pred njimi skorajda nemočen.

Da lahko načrtujemo ustrezne operativne postopke za preprečevanje teh napak, vsaj za tisti del jezikovne vzgoje, ki pripada šoli, je potrebno dvoje:

— Prvič, da jezikovna sestava med sabo primerjamo in ugotovimo, v čem se razlikujeta; razlike so potencialen vir interferenc, čeprav ne gre zanemarjati vpliva zunajjezikovnih dejavnikov. Pri takšni kontrastivni analizi moramo paziti, da ne bi značilnosti enega ali drugega jezikovnega sistema poenostavljali in tako prezrli dejanski izvir določene napake.

— Drugič, da na tej podlagi natanko določimo posamezne interferenčne oblike.²

Pri razvrstitvi napak sem se zgledovala po študiji jezikoslovca U. WEINREICHA Jeziki v stiku.

I. Interference na glasoslovni ravni

Na glasoslovni ravni sem ločila nepravilno izreko od napačnega zapisa besede zaradi stika z italijanščino.

Ker nisem imela na voljo posnetkov govora učencev, ampak samo njihove spise, interferenc v izreki nisem mogla natanko preučiti. Zato se glede teh omejujem na nekaj primerov, ki so mi znani iz okolja, v katerem živim.

Tipični interferenčni obliki na fonološki ravni sta: nerazlikovanje ali hipodiferenciacija glasov in pretolmačenje ali reinterpretacija glasov in glasovnih nizov. Med prve spada npr. nerazlikovanje naglašениh e-jev in o-jev po kvaliteti, med druge pa, denimo, opuščanje glasu *h* na začetku besede ali pa pretolmačenje glasovnega niza *va* v [*ua*] v besedi "hvala" [*huala*]. Medtem ko sta prva in tretja napaka dokaj razširjeni, je opuščanje začetnega *h* zaenkrat še omejeno na slovenske govorce, ki ne obiskujejo (ali niso obiskovali) slovenskih šol ali pa živijo v povsem italijanskem okolju. Vendar se napaka vsaj v določenih besedah, npr. lastnih imenih političnih ali zgodovinskih osebnosti, kot sta lahko *Havel* in *Hitler* [*Avel*, *Itler*], pod vplivom italijanskih govornih občil širi tudi med druge slovenske govorce.

Napačno zapisane besede zaradi stika z italijanščino sem poiskala v že omenjenih spisih. Vendar jih ni bilo veliko: vsega skupaj samo šest:

- *ribici* Čip in Čiap (slov. Čap, it. Ciap)
- *manma* je nagle jeze (slov. mama, it. mamma)
- *zemljevid Sardenije* (slov. Sardinija, it. Sardegna)
- *disko Euforija* (slov. Evforija, it. Euforia)
- *grem v Sestjan* (slov. Sesljan, it. Sistiana)
- *uči se za mehanika* (slov. mehanik, it. meccanico)

Iz skromnega števila napak je razvidno, da je kontrola pred vnašanjem tujih prvin na ravni pravopisa učinkovita. Učenci obvladajo oba pravopisna sestava in ju ne mešajo.

II. Interference na oblikovno-skladenjski ravni

Na slovnični ravni razlikujemo naslednje osnovne interferenčne tipe:

1. Prenos morfemov
2. Prenos skladenjskih razmerij
3. Preslikavo slovnične lastnosti besede oz. njene skladenjske vloge pri vzorčnem jeziku

² Takšen pristop k obravnavanemu problemu naj se smotrno vključuje v jezikovni pouk, ki naj teži k spoznavanju jezika v njegovi celovitosti in funkcionalnosti, poudarjajoč vlogo in pomen besed in njihovih oblik pri sporočanju, namesto suhoparnega naštevanja slovničnih pravil. Obenem je treba povečati priložnost živega stika z jezikom, njegove pasivne in aktivne rabe, kajti zlasti mlajši in jezikovno manj razviti učenci se jezika učijo predvsem s posnemanjem govornih vzorcev, s katerimi se srečujejo v svojem okolju.

4. Opuščanje obveznih slovničnih kategorij

1. Prenos morfemov

Zaradi različnosti oblikoslovnih sistemov jezikov v stiku je vnašanje italijanskih oblikoslovnih morfemov, še posebno v pisno sporočanje, zelo redek pojav. V preučenihi spisih ni bilo niti enega takega primera.

2. Prenos skladenjskih razmerij

Nasprotno pa so interference na ravni skladenjskih razmerij dokaj številne. Učenci prenašajo v slovenski jezik zlasti italijanski besedni red in vezavo. Tem napakam se tudi teže izogone, ker se jih večinoma ne zavedajo.

Primerov za napačni besedni red je precej, tako v neodvisnih kot v odvisnih stavkih. Oglejmo si nekatere:

- *Po kosilu oče gre v Šempolaj.*
(*Dopopranzo il papà va a S. Pelagio.*)
- *Drugače moja družina je še precej mirna.*
(*Per il resto la mia famiglia è abbastanza tranquilla.*)
- *Se ukvarja z zajčerejo.*
(*Si occupa di allevamento di conigli.*)
- *Vam predstavljam mojo družino.*
(*Vi presento la mia famiglia.*)
- *... je vedel, da Mitja je šel pohajati.*
(*... sapeva che Mitja era andato a spasso.*)

Kakor je videti iz primerov, delata učencem težave zlasti stava glagolov in zaimenskih besed.

Presenetile so me dokaj številne napake v zvezi s prevzemanjem italijanske oz. tržaške glagolske rekcije. V nekaterih primerih je tuja vezava že prej prodrla v slovenski krajevni govor.

Najpogostejša je napačna vezava z dajalnikom namesto s tožilnikom:

- *Mami in očetu moram ubogati.*
(*Devo ubbidire alla mamma e al papà.*)
- *Pravi, da mi boli trebuh.*
(*Dice che gli fa male la pancia.*)
- *Čudim se, kako da mami ne bolijo noge.*
(*Mi meraviglio come mai alla mamma non facciano male i piedi / le gambe.*)
- *Mama nam kriči.*
(slov. kraj. govor: *Mama nam krči.* / it. trž. narečje: *La mamma ne ziga.*)

En glagol se napačno veže z rodnikom:

- *Mama se večkrat jezi z nami.*
(*La mamma si arrabbia spesso con noi.*)

Bolj zapleten je naslednji primer napačne vezave:

- *Oče gre večkrat v Švici.*
(*Il papà va spesso in Svizzera.*)

Razlagam si ga kot posledico semantične širitve krajevnega vprašalnega prislova "kje" in sledeče širitve njegove skladenjske vloge zaradi enačenja z italijanskim "dove":

— <i>Dov'è il papà?</i>
<i>In Svizzera.</i>	— <i>Kje je oče?</i>
<i>V Švici.</i>
— <i>Dove va il papà?</i>
<i>In Svizzera.</i>	— <i>Kje gre oče?</i>
<i>V Švici.</i>

Glagola *biti* (je) in *iti* (gre) imata za učenca enako vezavo, in sicer z mestnikom.

Isti učenec pa je drugje napisal tudi takole:

— *Oče ima urarno v Trst.*

Napake v zvezi z glagolsko vezavo kažejo na to, da pri jezikovnem pouku še ne posvečamo dovolj pozornosti spoznavanju in razumevanju tega skladenjskega razmerja.

Tudi pri kontrastivni analizi, o kateri sem govorila v uvodu, bi kazalo, da bi učence ne opozarjali samo na razlike med sistemoma, temveč tudi na skupno pomensko strukturo besed. Konkretno, da je število udeležencev pri glagolskem dogodku odvisno od pomena glagola samega, ki je lahko univerzalen, različna so le slovnična sredstva, s katerimi bomo te udeležence izrazili (sklonske končnice, predložne zveze).³

Če se povrnemo k obravnavanima primeroma, ugotovimo, da je pomen slovenskih glagolov *biti* in *iti* povsem enak ekvivalentnim italijanskim glagolom *essere* in *andare*: prvi zaznamuje obstajanje oz. stanje v kraju, drugi pa premikanje, smer; vendar imata italijanska glagola enako rekcijo, slovenska pa različno in tudi slovnična sredstva, s katerimi je izraženo to razmerje, so drugačna (v it. samo predlog, v slov. predlog in sklonilo).

Med podredna skladenjska razmerja spada poleg vezave tudi ujemanje. Tudi tu je nekaj napak. Učenci včasih ne sklanjajo tujega lastnega imena v vlogi ujemalnega prilastka:

— *Imeli smo zajčka Dick.*

— *Oče je zelo podoben igralcu Bud Spencerju.*

V drugem primeru je možno, da je učenka napačno razumela pravilo o sklanjanju večbesednih tujih lastnih imen in zato sklanjala samo drugo sestavino.⁴

Precejšnje težave povzročata učencem povedkovnik *rad*. Nekateri ga napačno pregibajo, drugi pa pregibanje sploh opuščajo. V obeh primerih pa se ne ujema z besedo ali morfemom v osebku:

— *Brat hodi rada plavat.*

— *Oče se rada poheca.*

— *Radi jem njene specialitete.*

— *Mama je potrpežljiva in ima rad otroke.*

— *Večkrat se prepirava, a se imava vseeno rad.*

— *Babica me ima zelo rad.*

Razpoložljivost lažjega italijanskega modela (*volere/volersi bene*), ki ne predvideva kongruence med povedkovim določilom in osebkom, in nepoznanje oblikoslovnih lastnosti slovenskega povedkovnika *rad* (ki ima v nasprotju z drugimi povedkovniki ob osebni glagolski obliki to posebnost, da se pregiba v spolu in številu in se torej v teh slovničnih kategorijah ujema z osebkom)⁵ se očitno kombinirata in povzročata takšne napake.

3. Spreminjanje slovnične lastnosti besede oz. širjenje njene skladenjske vloge po vzorčnem jeziku

Pod vplivom italijanščine nekateri učenci spreminjajo besedam spol:

— *Upam, da bom dosegel moj sanj.*
(*Spero di raggiungere il mio sogno.*)

³ Glej M. Križaj-Ortar, *Vezljivost: iz pomena v izraz*, XXVI. SSJLK, Zbornik predavanj, FF Ljubljana, 1990, str. 129-140;

⁴ Glej Buenos Aires, Downing Street in druge podobne primere v SS J. Toporišiča, SS '76, str. 237.

⁵ Gl. J. Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, DZS, Ljubljana '82, str. 116/117.

Učenec ni samo besedi *sanje* spremenil spol (in število), temveč jo je tudi uporabil v napačni zvezi z glagolom *doseči*. Takšna zveza ni pravilna niti v italijanščini: *doseči cilj/raggiungere uno scopo/un fine; uresničiti sanje/načrt/realizzare un sogno/un progetto*.

V naslednjih dveh primerih se je slovenski spol besede tako rekoč "izgubil med potjo". Učenec ga je zamenjal z italijanskim pri navezovanju na pravilno poimenovano predmetnost:

— *Babičino dvorišče ni tako veliko kot tisti naš.*

— *Imam tri stanovanja. Največji je ...*

Kar zadeva prvo poved, je možno, da je imel učenec v mislih narečni *borjač* in ne italijanski *cortile*, saj sta oba moškega spola. V drugi povedi pa ni dvoma, da je slovenskemu *stanovanju* prekrizal pot italijanski *appartamento* (m. sp.) To se vidi po moškem spolu naveznika.

Pri razmišljanju o možnih izvirihi napačne vezave sem že načela vprašanje semantične širitve besede in sledeče širitve njene skladske vloge. Tam sem prikazala, kako je krajevni vprašalni prislov *kje* zapolnil, pod vplivom tujega vzora, mesto sorodnega prislova *kam*.

Podobna usoda je doletela časovni veznik *ko*, ki ga je nadomestil, zaradi istovetenja z italijanskim *quando*, časovni vprašalni prislov *kdaj*:

— *Nalogo bom napisal, kdaj pridem domov.*

Do zamenjave je prišlo verjetno takole:

it. *Quando scriverai i compiti?*
Quando torno a casa.

slov. *Kdaj boš napisal naloge?*
Kdaj pridem domov.

V svojem šolskem okolju te napake zaenkrat še nisem zasledila; dokaj pogosta pa je med slovenskimi učenci iz Laškega (okolish, ki zavzema občine Trzič, Ronke in Štarancan v Goriški pokrajini). Tam je pritisk italijanščine na slovenščino močnejši kot npr. v Nabrežini.

Če mora učenec izbirati med težjim in lažjim jezikovnim modelom, se večinoma odloča za slednjega, saj je obvladovanje dveh različnih vzorcev (z vsemi njunimi zvrstmi!) zelo zahtevna naloga. To je verjetno eden izmed razlogov prevladovanja opisnega stopnjevanja pridevnikov. V neformalnem ustnem sporočanju je že povsem spodrinilo stopnjevanje z obrazili, medtem ko se v pisnem izražanju zaradi večje kontrole slednje še kar dobro drži.

V spisih sta bila samo dva primera neustreznega opisnega stopnjevanja:

— *Brat je bolj velik od mene.*

— *Ko ga spije kozarček, je bolj dobre volje.*

Bolj od tujega vpliva je tu opaziti vpliv pogovornega jezika.

4. Opuščanje obveznih slovničnih kategorij

Zelo razširjeno je opuščanje dvojine, še posebno v povedih, v katerih predmetnost, na katero se navezujejo osebne glagolske končnice ali zaimenske besede, ni neposredno poimenovana:

— *Oče se rad igra z nami, kar pa nas le malokrat veseli.*

— *Ko slišimo, da prihaja, hitro ugasnemo televizijo in tečemo v sobo se učiti.⁶*

Da pa ne gre zgolj za neobvladovanje razmerja med naveznikom in nanašalnico, temveč za opuščanje dvojine pod vplivom slovenskega krajevnega narečja in, posredno,

⁶ Iz sobesedila, ki ga tu ne navajam, je razvidno, da je predmetnost, na katero se navezujejo glagolski in zaimenski navezniki, v dvojini: brat in sestra oz. dva brata.

italijanščine, pričajo primeri, v katerih je število razvidno ali iz neposredno poimenovane predmetnosti ali iz drugega naveznika v isti povedi:

- *Jaz in brat hodimo igrat košarko k Sokolu.*
- *Obe sestri so lenobe.*
- *Ko sva sama doma, se igramo v dnevni sobi.*
- *Večkrat se spreva zaradi kake neumnosti in mama nas vedno kaznuje.*

Zgornji primeri kažejo na različno stopnjo uzaveščenosti slovnične kategorije dvojine v prisojevalno-ujemalnem razmerju (razmerje osebek-povedek) in na različno jakost motnje — interference z drugim jezikovnim sistemom. V prvih dveh povedih smo priča direktnemu prenosu omenjenega skladijskega razmerja iz krajevnega narečja⁷ v knjižni jezik; ta učenec torej slabše pozna omenjeno slovnično zakonitost slovenskega knjižnega jezika. V drugih dveh primerih pa se učenec na začetku povedi povsem zaveda dvojine in jo ustrezno rabi; a komaj se njegova budnost zmanjša, nanjo pozabi.

III. Besedne interference

Na ravni besedišča se vpliv italijanščine kaže v več vrstah vnašanja, in sicer:

1. v neposrednjem prenosu tuje besede ali nerazčlenjene tuje besedne zveze;
2. v semantični širitvi slovenske besede zaradi njenega enačenja z ekvivalentno italijansko besedo;
3. v reprodukciji zloženke ali besedne zveze z enakovrednimi slovenskimi besedami.

1. Neposredni prenos tuje besede

V govoru je leksikalnih interferenc veliko, še posebej takih, ki imajo v sporočilu povezovalno ali čustveno vlogo, kot so npr. besede: *insomma, allora, uffa, aiuto, ma, però...* (po večini gre za slovnične besede — veznike ali členke — in za razne interjekcije).

V pisanju se omenjeni leksemi pojavljajo le izjemoma, ker se učenci verjetno dovolj dobro zavedajo njihove neslovenskosti.

V preučениh spisih je bil dvakrat prisoten protivni veznik *ma*:

— *Mama je bila jezna, ma ni rekla nič.*

Kar zadeva neposredno vnašanje pregibnih tujih besed v slovenski jezik, moramo razlikovati med tistimi, ki jih učenci prilagajajo slovenskim pravopisnim in oblikoslovnim zakonitostim, in onimi, ki jih le delno ali neprilagojene vgrajujejo v slovensko besedilo.

Med prevzetimi besedami nahajamo poleg italijanskih oz. tržaških še angleške tujke ter t.i. domače izposojenke.

a) Pravopisno in oblikoslovno prilagojene prevzete besede:

— <i>Bil je operiran za ernijo.</i>	(<i>ernia</i> = kila)
— <i>Igra fizarmoniko.</i>	(<i>fisarmonica</i> = harmonika)
— <i>Oče je imel vedno kompanijo.</i>	(<i>compagnia</i> = družba)
— <i>Imamo kanarina.</i>	(<i>canarino</i> = kanarček)
— <i>Zraven hiše je štala.</i>	(<i>it. stalla, pog. štala</i> = hlev)
— <i>Autobus se ustavi na nabrežinskem placu.</i>	(<i>plac, pog.</i> = trg) ⁸

b) delno ali neprilagojene prevzete besede

— *Mama nam pripravi pizzo.*

⁷ Slovensko krajevno narečje — verjetno pod vplivom italijanščine — ne pozna dvojine v prisojevalno-ujemalnem razmerju; pozna pa jo za dvojniskima števnikoma *dua* in *oba* (čeprav samo v imenovalniku in tožilniku): *duci žjanski, urbei žjanski*

⁸ nem.: der Platz, it.: la piazza;

- *Igram na computer.*
- *Ko pride domov iz vrtca, se igra s puzzle.*

2. Semantična širitev po vzorčnem jeziku

O pomenski širitvi slovenskih besed zaradi njihovega enačenja s sorodnimi italijanskimi besedami sem že govorila v zvezi s prislovoma *kje* in *kdatj*. Do podobne širitve pomenskega polja prihaja še v nekaterih drugih primerih.

Pod vplivom italijanščine učenci uporabljajo v nepravem pomenu še npr. glagole *menjati/se*, *umivati/se* in *znati* ter količinski prislov *mного*:

menjati se = *cambiare*

- *Upam, da se ne bo v moji družini nič menjalo.*
(*Spero che nella mia famiglia non cambi niente.*)

Glagol *menjati* je v tej povedi zapolnil pomenski prostor glagola *spremeniti se*.

umivati = *lavare*

- *Babica umiva obleke.*
(*La nonna lava i vestiti.*)

Glagol *umivati* je spodrnil ustrežnejši *prati*. Drugje pa je verjetno zamenjal tudi glagol *pomiti/pomivati*, ker pač učenec prvega povsem enači z italijanskim *lavare*.

znati = *sapere*

- *Ne znamo, kaj nas čaka.*

Takšna raba glagola *znati* je splošno razširjena v krajevnem govoru in sovпада z rabo italijanskega *sapere*.

mного = *molto*

- *Ta šport ni mnogo razvit.*
(*Questo sport non è molto diffuso.*)

Nerazlikovanje med količinskim prislovom *mного* in prislovom mere *zelo* je lahko vir dvoumja kot v naslednji povedi:

- *Starši nama mnogo zaupajo.*
(*I nostri genitori hanno molta fiducia in noi.*)

Učenka je hotela reči, da jima zelo zaupajo, da se nanju zanesejo.

3. Reprodukcijska zloženka ali besedne zveze

Med reprodukcijskimi italijanskih besednih zvez zahtevajo posebno pozornost dobesedni prevodi ali kalki. Ti so že močno preplavili našo govorico. V spisih se pojavljajo zlasti naslednji kalki:

— <i>stojim slabo</i>	(<i>sto male</i>)
— <i>ostanem slabo</i>	(<i>rimango/resto male</i>)
— <i>narediti patent</i>	(<i>fare la patente</i>)
— <i>delati turnuse</i>	(<i>fare i turni</i>)
— <i>grem okoli s prijatelji</i>	(<i>vado in giro con gli amici</i>)
— <i>za srečo</i>	(<i>per fortuna</i>)
— <i>povedati zadnjo</i>	(<i>dire/raccontare l'ultima</i>)
— <i>dati krixd nekemu</i>	(<i>dare la colpa a qualcuno</i>)
— <i>povedati romanž (!)</i>	(<i>fare la ramanzina</i>)

Navedeni primeri jezikovnih kalkov nam jasno prikazujejo, kolikšne so težave učencev pri upovedovanju zunajjezikovne dejanskosti v situaciji neposrednega stika med jeziki in še posebej tedaj, ko je eden izmed jezikov v podrejenem položaju.

Zanimiv se mi zdi zlasti zadnji kalk (*povedati romanzi*), pri katerem si je učenec skušal pomagati iz trenutne poimenovalne stiske s svojevrstnim prevodom italijanskega frazeologema (*fare la ramanzina = ošteti*).

Nekaj je tudi stavčnih kalkov:

- *Nimam volje delati ničesar.*
(*Non ho voglia di fare niente.*)
- *Vse kričke se prevrnejo name.*
(*Tutte le colpe ricadono/ si riversano su di me.*)
- *In ni še minilo.*
(*E non era ancora finita.*)

4. Hibridne tvorbe

Zaradi mešanja leksemov in morfemov obeh jezikov nastajajo hibridne tvorbe,⁹ bodisi hibridi s prevzetim korenem bodisi razne redundantne tvorbe:

- *smo se divertirali (zabavali)*
- *motorinček*

V drugi besedi je manjšalno obrazilo dvakrat prisotno: kot prevzeta prvina in kot domače priponsko obrazilo.

5. Delitev vlog med domačimi in prevzetimi besedami

Domače in prevzete besede si različno delijo vloge; to je odvisno od udeležencev pri sporočanju (govorca, naslovnika, vsebine, zunajjezikovnega konteksta, sporočilnega namena itd.).

Za zgled navajam primer porazdelitve vlog med domačimi in prevzetimi besedami v položaju, ki je značilen za Slovenca v Italiji (seveda je večja oz. manjša prisotnost interferenc odvisna od govorca).

a) neformalno sporazumevanje med dvojezičnima govorcema:

- *Uzjmi bjankeriju z lavatriče.*
- *Si ku en fantazma.*
- *Pjati u lavastovilje su čisti.*

b) formalno sporazumevanje med dvojezičnima govorcema oz. med dvo- in enojezičnim slovenskim govorcem:

- *Vzemi perilo iz pralnega stroja.*
- *Si kot prikazen.*
- *Kročniki v pomivalnem stroju so čisti.*

6. Indirektno vplivanje dominantnega jezika

Vpliv prevladujočega jezika na jezik v podrejenem položaju pa se ne uresničuje samo v raznih oblikah vnašanja, ki sem jih skušala prikazati v svoji raziskavi. Iz obrambe pred prevzemanjem tujih prvin se porajajo še druga jezikovna ravnanja, kot so npr. okostenelost izraza, pomenska praznitev besed ter razne hiperkorektnosti.

⁹ Takšen hibrid je tudi beseda *sportiven* (*Moja družina je zelo športivna*); tujek je v tem primeru priponsko obrazilo *-iven* (v it. *sportivo*).

Zdi se mi, da se je treba ob pomenski praznitvi besed še posebej zamisliti. Ta se na zunaj kaže v pogosti uporabi besed s širokim pomenom in v opisnem poimenovanju. Med besednimi vrstami so zaradi tega najbolj prizadeti glagoli. Namesto nazornejših, pomensko nabitih glagolov uporabljajo učenci najrazličnejše zveze osnovnih glagolov in njihovih določil. V takšnih zvezah se najpogosteje pojavljajo glagoli: *biti, iti, hoditi, reči, narediti in delati*.¹⁰

Za zgled navajam nekatere zveze z glagolom *delati*:

— *Mama dela pri hiši. / Mama dela za gospodinjjo (ali kot gospodinja). / Teta Ani dela v bolnišnici (kot bolničarka). / Oče gre delat v vinograd. / Če je prost pol ure, dela zid. / Ko se odpočijem, delam naloge. / Dela za kmeta itd.*

GRADIVO IN LITERATURA

Gradivo:

61 šolskih spisov z naslovom *Moja družina, Državna srednja šola s slov. uč. jezikom "Igo Gruden", Nabrežina, š. l. 1988/89*

Literatura:

Toporišič J., Slovenska slovnica, Obzorja Maribor :76
Isti, Nova slovenska skladnja, DZS, Ljubljana '82
Weinreich U., *Lingue in contatto*, Boringhieri, Torino '74
Gruden Ž., Prispevek k spoznavanju situacije tržaških Slovencev, JS 1976, št. 3, str. 72-79
Ista, Šola in jezikovna kultura, Posvet o slovenskem šolstvu, SLORI TS, ZIT, TS '76, str. 144-151
Pogorelec B., K vprašanju bilingvizma in diglosije iz slovenske izkušnje, Naši razgledi, 28. 12. 1984
Križaj Ortar M., Vežljivost: iz pomena v izraz, XXVI. SSJLK Fil. fakulteta, Ljubljana 1990, str. 129-140
Sedmak D., Susič E., Tiha asimilacija, ZIT, Trst '83
Slabe V., Kunst Gnamuš O., Besede naše so žive, Pedagoški inšt. pri Univerzi v Ljubljani, Ljubljana '81
Kunst Gnamuš O., Lupinc O., Izrazne zmožnosti učencev na šolah s slov. učnim jezikom na Tržaškem (rokopis), Pedagoški inštitut, Lj. '89

UDK 808.63:805.0(450.361)

Summary

Vera Caharija Pizzolitto

INTERFERENCES WITH ITALIAN IN THE WRITTEN WORKS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN NABREŽINA

The omnipresence and aggressiveness of the mass media, especially of the radio and television, has a decisive influence on the position of the minority language, which is in comparison with the language of the majority population — Italian — in a position of inequality. Interferences with Italian are just like in speech more and more numerous also in the written products of secondary school students. They can be detected in the incorrect usage of words, the wrong word order and verb linkage, the changing of grammatical characteristics of words (e.g. the changing of gender), dual omission, the taking over of foreign words. The research draws special attention to the word-for-word translation of set phrases, which often amounts into hybrid forms that are the result of the mixing of both languages. Another consequence is a defence reaction, which can be observed in hypercorrectness, obsolete expressions and the gradual loss of the meaning of individual words, where verbs are mostly affected.

¹⁰ S pomensko izpraznjenostjo glagolskih poimenovanj, ki se kaže v širitvi pomena in skladenjske vloge jedrnih glagolov, se ukvarjata O. Kunst Gnamuš in O. Lupinc v svoji raziskavi *Izrazne zmožnosti učencev na šolah s slov. učnim jezikom na Tržaškem*. Tam navajata še besedne zveze z glagoli *dati, imeti in postati*.

NOV POGLED NA SLOVENSKO POSTMODERNISTIČNO PROZO*

Debate o postmoderni oz. postmodernizmu potekajo na Slovenskem že približno celo desetletje. Šele konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let pa so se pojavile tudi prve knjižne izdaje, v celoti posvečene fenomenu postmodernosti. Za naše razmere pionirsko delo na tem področju je bila nedvomno *Postmoderna sfinga* (1989) Aleša Debeljaka, vendar pa gre za knjigo, ki je zasnovana predvsem kot sociološko-kulturološka analiza postmoderne. V svojem sklepnem delu se loti tudi nekaterih neposredno literarnih vprašanj, od katerih je ob obravnavi Virkove razprave potrebno opozoriti zlasti na Debeljakovo razločevanje metafikcije in postmodernizma. Debeljak namreč metafikcijo, zlasti severnoameriško, seveda, postavlja še v domeno modernizma oz. ultramodernizma. Pogledu na metafikcijo, ki ni daleč od Debeljakovega, smo priča tudi v knjigi *Postmoderna in "mlada slovenska proza"*, le da je tu metafikcija, bolje rečeno, slovenska različica metafikcijske proze, kot jo pišejo ali so jo pisali — Virk zavestno upošteva le avtorje neke povsem določene literarne generacije — Andrej Blatnik, Igor Bratož in Aleksa Šušulič, razumljena kot nekakšen vmesen pojav med modernizmom in postmodernizmom. To je verjetno tudi poglavitni razlog, da Virk vsaj na prvi pogled pri svojem razpravljanju o slovenskih metafikcionalistih ni vselej povsem dosleden. S svoje globalne, tj. duhovnozgodovinske perspektive jih sicer uvršča v postmodernizem, hkrati pa npr. v sklepnih odstavkih opozori, "da vsi metafikcijski postopki bistveno še sodijo v kontekst racionalizacije, pa čeprav je ta v svoji meta-razsežnosti avtorefleksivna, distančna in samokritična. Bolj kot nekaj novega vsekakor predstavlja skrajni domet oz. konec nečesa starega" (str. 102). "Kontekst racionalizacije", o katerem govori Virk, je kontekst modernizma oz. moderne, modernizma na ravni literature in moderne kot duhovnozgodovinske epohe.

Virkovo "branje" "mlade slovenske proze" (MSP), s tem pa tudi njeno literarnozgodovinsko razvrščanje, je, kot je to pač običajno, odvisno od modela njegove interpretativne mreže, ne nazadnje in upošteva avtorjev metodološki pristop pa tudi od duhovnozgodovinskega vpogleda v zgodovino evropske filozofije, umetnosti, kulture in civilizacije nasploh. S tem v zvezi velja opozoriti, da je Tomo Virk poleg tega, da je eden najbolj plodovitih literarnih kritikov, teoretikov in esejistov svoje generacije, tudi avtor študije *Duhovna zgodovina* (1989), ki prinaša izčrpen prikaz duhovne zgodovine in njenega mesta znotraj literarne vede. Glede na to, da je študija izšla v *Literarnem leksikonu*, poteka razpravljanje kajpada na strogo akademski ravni. Virkova druga knjiga, *Postmoderna in "mlada slovenska proza"*, pa je zastavljena precej bolj pustolovsko, saj se duhovnozgodovinska metoda tu dogaja "v živo", tako rekoč pred očmi bralca in ob fenomenu, ki ga avtor poimenuje "mlada slovenska proza". Vanjo uvrsti dve avtorici in dvanajst avtorjev: Lidijo Gačnik, Lelo B. Njatin, Andreja Blatnika, Franja Franciča, Andreja Moroviča, Igorja Zabela, Boštjana Seliškarja, Milana Kleča, Vlada Žabota, Janija Virka, Ferija Lainščka, Igorja Bratoža, Alekso Šušuliča in Marta Lenardiča. Tako kot ob vsakem so tudi ob Virkovem "izboru" možni ugovori in pripombe, zlasti s strani tistih piscev, ki vanj niso bili sprejeti. Ne glede na to pa nedvomno drži, da *Postmoderna in "mlada slovenska proza"* pomeni prvi sintetičen prikaz nekega, vsaj upošteva "biološke" in literarnovrstne kriterije, relativno enotnega literarnega pojava na Slovenskem, povezanega s kontekstom postmodernosti. Ker je predmet analize ravno "mlada slovenska proza" (MSP), torej generacija piscev, ki bo tako literarno kot biološko še kar nekaj časa "mlada", je aktualnost Virkove knjige toliko večja.

Formalno in vsebinsko je razdeljena na dva, med seboj precej različna dela: v prvem gre za analizo tekstov posameznih pripadnikov MSP, drugi pa prinaša teoretsko izostren vpogled v glavne probleme — Virk pokaže, da gre največkrat za aporije — postmodernizma in postmoderne nasploh. Začetke MSP postavlja avtor v leto 1983, ko sta izšla knjižni prvenec Andreja Blatnika *Šopki za Adama venjjo* in zbornik *Mlada proza*. MSP danes seveda še zdaleč ni naključen pojav, zato tudi disput o njej ne more potekati na ravni običajne literarnozgodovinske razprave. Na MSP pač še ni mogoče pogledati s časovne distance, ki jo zahtevajo literarnozgodovinska pravila igre, še zlasti pa duhovnozgodovinski pristop v

* Tomo Virk: *Postmoderna in "mlada slovenska proza"*, Maribor: Založba Obzorja, 1991. (Znamenja; 110)

klasičnem smislu besede. Kot je Virk opozoril že v svoji študiji v *Literarnem leksikonu*, nastopijo precejšnje težave, če skušamo določiti "lastno duhovnozgodovinsko podlago" oz. "duhovnozgodovinsko podlago sodobnih literarnih del". Zato teoretski diskurz, ki je na delu v *Postmoderni in "mladi slovenski prozi"*, kljub svoji osnovni duhovnozgodovinski intonaciji ne meri na pretirano univerzalnost in "dokončnost". Nasprotno, že vnaprej se ji odreka, tudi zaradi zavesti o univerzalnosti kot nečem, kar bolj kot v postmoderno sodi v epoho moderne. To je eden pglavitnih razlogov, da Virkovo razpravljanje ne pretendira na strogo znanstvenost; sam govori o esejih kot formi pisanja, ki s svojo odprtostjo še najbolj ustreza postmoderni paradigmi.

Poseben in tudi precej daljnosežen pomen v Virkovi obravnavi MSP ima njegova "tipološka" razvrstitev njenih avtorjev, ki je po svojem bistvu bipolarna (Marko Juvan je pred nekaj leti predlagal nekoliko drugačno in bolj razdelano "tipologijo" MSP, ko je njene pisce razdelil na *metafikcionaliste* oz. *knjižničarje*, *subjektivne "realiste"* oz. *"individualiste"*, *arhaizatorje* in *čiste fantastike*). Virk govori o dveh osnovnih modelih MSP: o "metafikcionalistih" in "fundamentalistih" oz. "eksistencialistih". Bistvene poteze metafikcijske proze so individualizem, racionalizem, avtorefleksivnost, metafikcijska ironija in "hermetični funkcionalizem", kar je tudi eden razlogov, da metafikcijski proces pisanja že "vnaprej" računa na interpretacijo in **razumevanje**: *Metafikcijsko* linijo literature v recepcijskem smislu bistveno zaznamuje pojem razumevanja, in to v zelo ozkem smislu. To literaturo je treba *razumeti*, poznati je treba reference, biti literarno izobražen, razumeti poante, humor...vse to na nekem visoko kultiviranem intelektualnem nivoju" (str. 92). Vse to po avtorjevem mnenju pomeni, da metafikcijska proza ni daleč od poznega modernizma. "Bolj postmodernističen" znotraj MSP se mu zdi njen eksistencialistično-fundamentalistični pol, kamor uvršča zlasti Žabota, J. Virka, Seliškarja in Lenardiča. Za njihovo prozo naj bi bili značilni predvsem "hrepenejska struktura" in "metafizična breztemeljnost", ki jo je najbolj odločno in določno že v prejšnjem stoletju naznanil Nietzsche s svojim znamenitim stavkom "Bog je mrtev". Kljub "smrti Boga" pa tudi v (post)modernih časih ostaja sled "nekakšne transcendence, kot neke vrste nejasen spomin" (str. 45), kar pomeni, da je polje njene artikulacije vedno odprto, na neki način dvoumno in ravno zato toliko bolj vznemirljivo. Virk se tu navezuje zlasti na "postmetafizično" misel Heideggra in Vattimo, utemeljitelja t.i. mehke misli. Posebno pozornost skozi celotno knjigo namenja predvsem Heideggrovemu pojmu **Verwindung**, katerega daljnosežno interpretacijo je podal Vattimo še zlasti v svoji knjigi *Konec moderne* (La fine della modernità, 1985). Nasploh lahko rečemo, da sta Heidegger in Vattimo med najpomembnejšimi filozofskimi referencami Virkove razprave. Skozi razumevanje pojma **Verwindung** v smislu **prebolevanja** metafizike se izkaže tudi razpravljanje o metafikciji kot pojavu, ki je tako del modernizma kot tudi postmodernizma, za precej bolj konsistentno, kot se zdi zgolj z ortodoksne literarnozgodovinske optike. Res pa je, kot opozarja že Virk, da je favoriziranje "fundamentalistično-eksistencialističnega" pola MSP kot tistega, ki je bližje postmodernemu **Zeitgeistu**, precej provokativno, še zlasti, ker se zoperstavlja prevladujočemu kritičnemu pogledu na slovensko postmodernistično prozo.

V pričujočem zapisu vseh dimenzij Virkove esejizirane študije niti ni moč registrirati, saj se ob njej odpira cela vrsta vprašanj in problemov od literarnozgodovinskih, literarnoteoretičnih in interpretacijskih pa do najbolj filozofsko spekulativnih. Na tem mestu bi nekaj pozornosti posvetil predvsem avtorjevemu duhovnozgodovinskemu pristopu, ki zaznamuje ustroj celotne knjige. Načelno vprašanje v zvezi z obema pojmovoma, ki tvorita skovanko "duhovnozgodovinski", se zastavlja pravzaprav že takoj na začetku. Tako **duh** kot **zgodovina**, oboje mišljeno seveda v heglvskem smislu, delujeta namreč znotraj razprave o postmoderni precej presenetljivo. Presenetljivo v tem smislu, da postmoderna kot neka nova epoha ali vsaj paradigma temelji ravno na problematizaciji tako "zgodovine" kot "duha", obojega spet v heglvskem smislu: zgodovine kot linearno potekajočega teleološkega procesa in duha kot izrazite metafizične instance.

Če je metodološko izhodišče pri obravnavi MSP duhovnozgodovinsko, to seveda pomeni, da sta relevantnost in konsistentnost Virkovih analiz MSP odvisni predvsem od "veljavnosti" njegove duhovnozgodovinske metode in duhovne zgodovine nasploh.

Virk do vseh teh dilem še zdaleč ni nevtralen, saj se z njimi spopade zlasti v drugem delu knjige, ki ponuja temeljit in marsikdaj tudi inspirativen pregled uporj postmoderne misli. Nasploh je v *Postmoderni in "mladi slovenski prozi"* na delu precejšnja zvičajnost avtorjevega uma: Virk namreč na vsa protislovja, tudi tista, ki jih sproducira njegova lastna misel, sprti opozarja in jih marsikdaj lucidno pokomentira, tako da kakšna posebno izvirna kritična refleksija ob branju njegovega teksta niti ni možna.

Vseeno bi opozoril na nekaj načelnejših vprašanj, ki se mi zastavljajo ob branju Virkove knjige. Glavni problem se mi zdi sam status "mlade slovenske proze" kot nekega zares relevantnega književnega pojava, ki pomeni prehod iz modernizma v postmodernizem. Kot pravi avtor, je skupni imenovalac štirinajstih avtorjev, ki tvorijo MSP, njihova "radikalna različnost", "avtopoetičnost" itn. Zato je potrebno o MSP kot

enotnem pojavu razpravljati na duhovnozgodovinski ravni: Virk razvije tri temeljne koncepte, ki naj bi MSP združevali v literarnozgodovinsko entiteto. To so: **mehčanje subjekta, mreža oz. rizom in Verwindung metafizike**. Na neki splošni, recimo ji filozofski ravni in upoštevaje dosežke glavnih teoretikov postmoderne se s temi tremi koncepti lahko povsem strinjamo, pač pa je poseben problem način interpretativnega dokazovanja, kako se vse to, zelo preprosto rečeno, "kaže" v literaturi. Poleg tega gre v MSP pretežno za formo kratke proze. Ta pa že glede na svoj obseg za neko globalno usmerjeno interpretacijo nekako ni najbolj ustrežna, še zlasti, če vemo, da je — vsaj znotraj slovenske literarne vede — večina duhovnozgodovinskih ali po Pirjevcu bitnozgodovinskih interpretacij potekala **skozi** precej natančno **branje** velikih romanesknih besedil (mislim zlasti na uvodne študije J. Kosa in D. Pirjevca k zbirki **Sto romanov**). V njih je bilo marsikatero "globalno vprašanje" o statusu subjekta, transcendence, podobe sveta itd., če že ne prisotno v svoji eksplicitni, tj. diskurzivni obliki, pa vsaj precej bolj otipljivo. Te težave se mi najjasneje kažejo, ko se Virk loti analize zbornika *Rošlin in Verjanko* (1987), ki pomeni skupinski nastop večjega dela piscev MSP. Omenjeni zbornik mu služi za "izhodišče sintetičnega pristopa k obravnavanemu fenomenu" (str. 42), kar pomeni, da med drugim tudi ob branju tega dela razvije svoj duhovnozgodovinski aparat. Izhodiščna tema zbornika *Rošlin in Verjanko*, ponujena vsem sodelujočim avtorjem v obdelavo, je bila istoimenska ljudska pesem, v kateri je, kot je znano, osrednji motiv problem očetomora oz. umor očima, ki nadomešča očeta. Iz dejstva, da večina piscev ni sledila originalu, Virk potegne precej daljnosežen sklep: "Če ti 'kratki stiki' niso zgolj naključje, utegnejo imeti za sintezo daljnosežne posledice; v vsakem primeru pa problematizirajo subjekt in njegovo subjektiviteto. Nemožnost simbolnega očetomora v 'mladi slovenski prozi' utegne namreč simbolizirati pravzaprav odpoved destruktivni akciji, se pravi: odpoved subjektu zgodovine, prevladovanja, premagovanja, razvoja, inovacije, kar vse je le modus volje do moči" (str. 43). Ta globalna analiza se mi zdi nekoliko prehitra, saj do svojih "rezultatov" pride le z bežnim sklicevanjem na tekstualno bazo. Poleg tega je zbornik *Rošlin in Verjanko* z današnje perspektive in upoštevaje zgolj literarne kriterije verjetno bolj ali manj nepomembno poglavje iz življenja MSP in sodobne slovenske literature v celoti. Glavni problem ob Virkovi interpretaciji omenjenega zbornika je potemtakem v tem, da gre za soočenje dveh precej "neenakovrednih" diskurzov: globalne analize in nekega relativno nepomembnega teksta.

Omembe vredno se mi zdi še neko protislovje, ki pa se mu verjetno ne more izogniti noben literarnovedni diskurz. V drugem delu knjige skuša avtor na več mestih relativizirati in (v vattimovskem smislu) "zmeščati" ortodoksnost lastne interpretativne drže. Zapiše, recimo, da želi le prispevati h "kreativno potentni informaciji", da mu gre za pluralizem diskurzov o sodobni slovenski literaturi itd. Kljub tej demokratični gesti ostaja vprašanje, ali duhovnozgodovinski pristop kot tak in če je po svojem izvoru in bistvu predvsem heglovski podjetje, sploh dopušča "enakovrednost diskurzov"? Za duhovno zgodovino, kolikor je zvesta svoji filozofski tradiciji, namreč velja, da je zanjo, če uporabim Heglov besednjak iz predgovora v *Fenomenologijo duha*, **resnično le celota**: vsi pojavi, vse "objektivacije duha" dobijo resnično vrednost šele v luči celote. Na kakšen način lahko neki "globalen pogled" ("globalen" je ena najpogostejših besed v knjigi) dopušča ostale diskurze? Verjetno le na ta način, da se ti diskurzi dogajajo znotraj neke zavezujoče globalne perspektive. Resneje zastavljena razprava o Virkovi knjigi bi se zato morala soočiti ravno z njeno (kljub pogosti "avtorefleksivnosti") dovolj razvidno "globalno perspektivo" in jo postaviti v kontekst današnjih debat o postmoderni.

Če sklenem: avtorju knjige *Postmoderna in "mlada slovenska proza"* je treba priznati, da je eden redkih teoretikov mlajše generacije, ki je sposoben sintetičnega in tudi filozofske relevantnega razmisleka o aktualnih vprašanjih sodobne slovenske literature. Pomen Virkove esejizirane razprave, ki s svojo inovativnostjo na številnih mestih prebija tradicionalen literarnozgodovinski **žargon pravičnosti**, je zato toliko večji.

Matevž Kos
Ljubljana

NEKATERE POMANJKLJIVOSTI RAZISKOVALNIH NALOG SREDNJEŠOLCEV

(predstavljenih na lanskem srečanju "Zaupajmo v lastno ustvarjalnost")

0 Kakor je bilo v članku *Novi rubriki na pot* objavljen, bo pričujoče razmišljanje nakazalo nekaj problemov, ki se pojavijo ob pripravi in izvedbi raziskovalnega projekta v okviru tekmovanja Znanost mladini. Ob tem bodo kot izhodišče vzete naloge iz književnosti, ki so bile predstavljene na lanskem tekmovanju (4. srečanje raziskovalcev in njihovih mentorjev ljubljanske regije "Zaupajmo v lastno ustvarjalnost"), in sicer tiste, ki posegajo v slovensko književnost (tudi z uporabo primerjalne metode). Ob natančnem pregledu njihove oblikovanosti, izbora tematike in metodologije se pokažejo prednosti, ki jih velja imeti pred očmi tudi v prihodnje, a tudi nekatere pomanjkljivosti, ki bi se jim dalo izogniti; pred tem pa je potrebno zapisati nekaj misli o ocenjevanju nalog in zagovorov.

0.1 Lani je bilo mogoče slišati pripombe, da je za mladega raziskovalca velik neuspeh, če sta njegova naloga in zagovor ocenjena s skupno oceno 50 (povprečje ali slabše). Argument kritike ocenjevanja je bil: mladi raziskovalec/dijak se celo leto trudi, napiše nalogo, se dodatno ukvarja s književnostjo, bere strokovne članke itd., nato pa je ocenjen slabo. S tem v zvezi je potrebno uvodoma pojasniti, kaj ocenjevalec razume pod izrazom *povprečje*: le-to se ne oblikuje na podlagi primerjave med interpretacijami književnosti, s katerimi se dijaki srečujejo v okviru šolskega programa/obveznosti (spisi, seminarske naloge in referati kot sestavni del pouka), ampak nastaja iz primerjave raziskovalnih nalog, in je torej na (od prve) precej višji ravni, saj so interpretacije te vrste primerljive s prvimi seminarskimi nastopi na fakulteti. Tako pa postane jasno, zakaj ocene 50 ne gre pojmovati kot neuspeh — tako ocenjena naloga pač ne odstopa od povprečja nalog *na tekmovanju*, kar pa še ne pomeni, da dijak ni nadarjen za raziskovanje književnosti. Isto velja tudi za posamezne parametre ocenjevalne pole — ocena 50 za jezik (jasno izražanje, uporaba ustrezne terminologije) ali *znanje* (raziskovalec je pokazal pri predstavitvi zelo široko in poglobljeno poznavanje področja) pomeni, da naloga pač ne odstopa (navzgor) od zlatega povprečja nalog, primernih za tekmovanje. Ne more biti dvoma, da so vprašanja na zagovoru povsem drugačna, predvsem pa bistveno zahtevnejša kot npr. pri preverjanju znanja; zato za zagovor (in njegovo oceno) prav tako velja, da povprečja znanja raziskovalcev (pričakovanega obsega in globine) ni mogoče primerjati s povprečjem književnega znanja srednješolcev, saj se dijaki-raziskovalci dodatno pripravljajo na nastop. Za zaključek uvoda zato še enkrat: ocena 50 (povprečje) nikakor ni neuspeh.

1 Lanske naloge in zagovori so bili kvalitetni, četudi je bila med njimi opazna razlika. Za vse pa velja ocena, da je tematika v glavnem ustrezno izbrana, obširna, raziskovalci so pokazali visoko raven znanja. Kljub omenjenim dobrim lastnostim pa je bilo tudi nekaj pomanjkljivosti, ki bi jih lahko razvrstili v naslednje skupine:

(1.) jezikovna podoba:

- (1.) pravopisne napake,
- (2.) oblikovanost besedila,
- (3.) poimenovanja;

(2.) tematika:

- (1.) neomejitev na osrednji problem,
- (2.) predhodne obravnave;

(3.) metoda:

- (1.) problem in metoda,
- (2.) ustreznost metode.

1.1.1 Pravopisne napake so bile zlasti: neustreznost ločil ali njihova nedosledna raba (manjkajo vejice, ponekod bi bila ustrežnejša uporaba podpičja ali pomišljaja), neustrezna stičnost, tiskovne napake (Taras Kermaýner); te pomanjkljivosti je še najlažje odpraviti — temeljni priročnik: *Slovenski pravopis*, 1. Pravila, Ljubljana: DZS, 1990.

1.1.2 Oblikovanost besedila Zelo moteče je, če v strokovnem besedilu "mrgoli" trditve, ne da bi bila med njimi razvidna/utemeljena povezava. Zato je nujno upoštevati priporočila stilistike, npr. v *Slovenskem knjižnem jeziku 2* J. Toporišiča oz. v *Slovenskem jeziku 4* (poglavje Sporočanje (J. Dular)). (Načela praktične stilistike zajemajo tudi že omenjene elemente pravopisa, saj je slovnična pravilnost eden temeljnih pogojev dobrega besedila.) Omenjeno preskakovanje s trditve/oznake na trditve/oznako krši načelo preglednosti — "v vsakem sporočilu mora naslovnik vedeti, kje smo in kam hočemo" (J. Toporišič: *Slovenski knjižni jezik 2*, Maribor: Obzorja 1966, str. 174). Poleg navedenega načela je važna tudi ustreznost pod- in nadnaslovljenosti poglavij; opuščanje tega je bila druga pomembna pomanjkljivost oblikovanosti nalog. O ustreznosti členitvi se je mogoče počuti v *Praktičnem spisovniku* M. Hladnika (Ljubljana: samozaložba, 1991, str. 109), npr. za kazalo:

Prvi del

I. POGlavJE

1. Podpoglavje

a) Odstavek

I)

II) Naštevanje po točkah

III)

M. Hladnik omenja tudi decimalno klasifikacijo, to je uporabo števil in pik (poglavje 0 (uvod), in nato: 1, 1.1, 2.1 itd.).

Opazna pomanjkljivost vseh lanskih nalog je bila zlasti neustrezno citiranje in nedodelan seznam literature. O citiranju je veliko koristnega napisanega v *Praktičnem spisovniku*, kjer je razloženo in prikazano, kako je prav (in narobe) in katera načela je potrebno upoštevati (natančnost in dobesednost, previdnost, jasnost, vrivanje in izpuščanje iz citata itd.). Osnovno pravilo oblikovanja raziskovalne naloge pa je: *Loči svoje od tujega*. Neredko je namreč mogoče prepoznati besedne zveze ali teze slovenskih literarnih zgodovinarjev v necitirani obliki kot sestavni del ali celo osrednji predmet povedi. Če je kaj prevzeto iz strokovne literature, naj bo razvidno, kdo je avtor prevzetega. Ureditev literature je podrobno prikazana v *Praktičnem spisovniku*, v poglavju Seznam literature. Priporočljivo bi bilo tudi ločiti leposlovje od strokovne literature, in sicer z večjim razmakom med obema. Oba dela naj bosta abecedno urejena.

Sestavni del naloge je zaključek, ki strnjeno prikaže glavne ugotovitve naloge. Narobe je, če se v zaključku preide v esejističen slog, saj se esej v marsičem razlikuje od strokovne razprave. M. Kmecl esej opredeljuje kot didaktično književno vrsto, "ki jo označuje poudarjena osebna sodba (podč. I. S.) in neženiranost, nesramežljivost v posredovanju te sodbe, hkrati še težnje po splošni razumljivosti, duhovitosti" (M. Kmecl: *Mala literarna teorija*, Ljubljana, Borec: 1977, str. 309). Mešanje esejističnega in strokovnega sloga je bila opazna pomanjkljivost nekaterih nalog — že pred oblikovanjem pisnega izdelka se mora dijak odločiti, ali bo naloga esejistična ali npr. literarnozgodovinska.

1.2.3 Poimenovanja/strokovno izrazje je potrebno preverjati, hkrati pa tudi opozarjati na vir izraza (priročnik, leksikon itd.). Priporočilo praktične stilistike je, da "je posebej pomembno obvladovanje slovenskega strokovnega izrazja (terminologije)" (*Slovenski jezik II*, Maribor: Obzorja, 1990, str. 129); že v *Slovenskem knjižnem jeziku 2* (poglavje *Kako se že temu pravi*) je v zvezi s tem zapisano (str. 180): "Kratki, jedrnatí smo, če stvari in pojave znamo poimenovati, ne pa jih le opisovati." Primer neustrezno rabljenega strokovnega izraza je besedna zveza "motiv hrepenenja" - v leksikonu Literatura (str. 151) se pod geslom *motiv* bere: "[P]oseben sklop snovnih in idejnih elementov lit. dela, večidel tipična situacija [...]. M. v liriki: noč, slovo, samota; v dramatici in pripovedništvu: sovraštvo med bratoma, ljubezenski par iz sovražnih družin." J. Kos opredeljuje motive v *Očrtu literarne teorije* (DZS, 1983, str. 89) kot "vsebinske enote v besedni umetnini, sestavljene večidel iz snovno-materialnih prvin, tako da se te povezujejo med sabo v večje predmetne sklope, postavljene v okvir objektivnega časa in prostora". Motivi vsebujejo tudi idejno-racionalne in afektivno-emocionalne prvine; te so "tista vez, prek katere so motivi najtesneje pripeti na teme" (isto, str. 90). Po premisleku, ki ga vzbujata oba navedka, je razvidna neustrezna sestava besedne zveze *motiv hrepenenja*. Hrepenenje je običajno *tema* literarnega dela; v primerjavi z motivom "je zato bolj 'idejna', 'idealna', 'duhovna' ali 'abstraktna'" (isto, str. 92). Ni naključje, da slovenska literarna zgodovina piše o miselnih *temah* (pesnik in pesništvo itd.) (npr. F. Zadravec: *Srečko Kosovel*, Koper/Trst, Lipa/ZIT, 1986), toda o *motivih* otroštva (npr. *Slovenska književnost 1945-1965*, Ljubljana, Slovenska matica, 1967).

1.2.1 Nesmiselno bi bilo pričakovati, da bo dijakova raziskovalna naloga zajela in sistematično ter podrobno obdelala znaten delež slovenske književnosti oz. izpeljala primerjavo dveh književnosti (npr. slovenske in starogrške, v okviru mitološke tematike); zato je nujna *omejitve* na en, jasen in tej stopnji primeren problem. V *Praktičnem spisovniku* je mogoče najti nekaj koristnih napotkov (sicer za sestavo

diplomske naloge): "Največja težava je razumna omejitev materiala. V načelu se je mogoče lotiti tudi zelo kompleksne teme, ampak taka tema je obsojena potem na površno predstavitve in naštevalnost, [...]" (str. 79) Za lanskoletne naloge je mogoče reči, da so skoraj brez izjeme zajele preobširen problem, kar se vidi že po naslovih, npr. Grški mit in slovenska dramatika, Alamut — vrh in sinteza Bartolovega dela itd. Omenjena naslova bi veljalo predelati, s tem pa problematiko bistveno skrajšati: Grške in slovenske Antigone; Sofokles, Anouilh, Smole (primerjava mitoloških likov); Bartolov roman Alamut — problem volje do moči. Teh nekaj naslovov že jasneje nakazuje razumnejšo omejitev problematike, s tem da je izbrano temo mogoče tudi temeljiteje obdelati. Značilnost preobširnih zastavitvev je namreč prav površna obravnava — obnavljanje vsebin dram, ne da bi nakazale vsaj bistvene razlike med deli.

1.2.2 Pomembno je, da pred ubeseditvijo raziskovalec pregleda strokovno literaturo in se pozanima (vpraša mentorja, knjižničarje), ali je problem "svež"; zgodi se namreč, da je bila na izbrano tematiko že napisana obširna razprava, tako da dijak "odkriva Ameriko na novo" (primer: raziskovalna naloga Barve v Kosovelovi poeziji in razprava F. Zadravca Barvne besede in Kosovelova poezija, V: *Elementi moderne slovenske književnosti*, Murska Sobota: Pomurska založba, 1980).

Faza, v kateri se pisec odloči za temo, se imenuje iznajdba ali invencija; poleg izbire teme je v tej fazi odločilno tudi zbiranje gradiva, s tem pa se ustvarja "korporus bodoče raziskave" (J. Toporišič: *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorje, 1991, str. 611). Smiselno je, da med zbiranjem dijak v okviru svojih zmožnosti in znanja ponovno kritično preišča o izbrani temi; ta se mu lahko pokaže kot preobširna (Grški mit in slovenska dramatika) ali kot že izčrpana (Barve v Kosovelovi poeziji). Zbiranje in razporejanje gradiva torej lahko tudi spremeni samo temo - ob podatku, da so barve v Kosovelovi poeziji že izčrpno obdelane, se pokaže novo zanimivo problemsko območje, ki iz prvotne teme in zbranega gradiva izhaja, npr. Barve v Kosovelovi otroški poeziji, Barve v Kosovelovem in Murnovem pesništvu itd.

1.3.1 O *Metodah* v literarni vedi je izčrpno pisal J. Kos (Uvod v metodologijo literarne vede, Primerjalna književnost, 1988, 1); poleg prikaza razvoja (slovenske) metodologije in delitve metod na tri osnovne tipe je zlasti zanimiv prikaz predmeta literarne vede. Izkaže se, "da je predmet trojen in tričlenski: avtor (produkcija) — delo — bralec (recepcija)" (n.d., str. 8). Pomembno je, da se na posamezne člene prikazanega predmetnega območja literarne vede večje posamezne metode, npr. biografska, psihološka, psihološka, psihološka (avtor), interpretacijska (delo) itd.; te se med seboj povezujejo, kar je mogoče zajeti pod oznako metodološki pluralizem — tega pojma pa "ne razumeti v smislu poljubnega eklekticizma in nereflimiranega sinkretizma, ampak kot smiselno uporabo, funkcionalno povezovanje in integrativno nadgrajevanje različnih formalnoličinskih, znanstvenih in filozofskih metod, v skladu s predmetnim območjem, ki si ga literarni zgodovinar ali teoretik jemlje v raziskavo" (isto, str. 10). Lani predstavljene naloge so metodološko mnogoplastne, nekatere povsem jasno kažejo na uporabo interpretacijske metode (razlaga simboličnega pomena oseb v sodobni dramatik, primerjava med mitologijo v starogrški in slovenski dramatik), pa tudi raziskavo recepcije (anketa o priljubljenosti posameznih rubrik v Cicibanu, v ustreznem vrednotenjem rezultatov).

1.3.2 Prikazana mnogoplastnost metod in omemba metodološkega pluralizma, "interdisciplinarni pristop, to je kombinacija metod in perspektiv različnih znanosti, ki naj ponudi kompleksnejšo razlago literature" (M. Hladnik: *Praktični spisovnik*, str. 18), odpira vprašanje ustreznosti metode, to je njene pojasnjevalne "moči". Gotovo je uporaba statistike v obravnavi stila upravičena in potrebna — vendar je vprašanje, koliko v številkah (odstotkih) izražena pogostnost besede (npr. rdeča barva) prispeva k razumevanju pesnikovega dela, če podatek ni interpretiran glede na avtorjevo poetiko/biografske podatke itd., kar pa že predpostavlja vključitev dodatnih metod. Zgolj preštevanje in razvrščanje primerov namreč prepogosto zaide v formalizem, ne da bi bila razvidna funkcija posameznega stila v strukturi besedila in kot rezultat avtorjeve poetike. Sicer zanimiv podatek (npr. da v Kosovelovem pesništvu uporaba rdeče barve narašča v primerjavi z ostalimi barvami) postane smiselna šele, ko se ga poveže z biografskimi podatki in avtorjevim obliterarnim delovanjem (drugi veliki prevrat). O ustreznosti uporabljene metode je torej mogoče govoriti tedaj, ko je razvidna funkcionalnost opazovanega parametra, to pa pomeni, da je potrebno statistično/formalistično metodo primerno dopolniti, rezultate povezati z ugotovitvami kake druge obravnave sorodnega problema ipd. S tega stališča je možna tudi obratna pot: v strokovni literaturi odmevno tezo preveriti s formalnoanalitično metodo (npr. ugotoviti razmerje med konkretnimi in abstraktnimi samostalniki v Murnovi poeziji na podlagi poetoloških določilnic impresionizma).

2 Za zaključek razmišljanja o raziskovalnih nalogah še misel, ki se kaže iz primerjave med dobrimi platni in pomanjkljivostmi; vse naloge presenečajo z razmeroma visoko jezikovno kulturo in dobrim poznavanjem literarne zgodovine; kljub (hitro in lahko odpravljamim) besedilnooblikovnim zadregam nemalokrat preraščajo raven srednješolskega ukvarjanja s književnostjo. Zanimivo je, da je nekoliko manj obširno in pogljobljeno literarnoteorično znanje (literarna morfologija in fenomenologija) — o temeljnih spoznanjih obeh vej literarne teorije bi se veljalo poučiti iz *Očrta literarne teorije* (J. Kosa), ki

je ob drugih (v prispevku omenjenih) razpravah in priručnikih sploh temeljno literarnoteoretično delo na Slovenskem. Pozornost je potrebno posvetiti tudi izbiri in stroki aktualnega problema — morda s sodelovanjem visokošolskih učiteljev na Oddelku za slovanske jezike in književnosti. In nenazadnje še želja, da bi se obseg raziskovalnih nalog od lanskih enajst (jezik in književnost) povečal na vsaj petnajst (geografija), če že ne na dvainpetdeset (elektronika); glavni delež k povečanju zanimanja za slovenistiko bodo gotovo prispevali učitelji/profesori slavisti na osnovnih in srednjih šolah.

Igor Saksida
Filozofska fakulteta
v Ljubljani

Popravek

Uredništvo je prejelo sporočilo, da sta avtorja članka *Branje ali branje*, ki je bil natisnjen v Jeziku in slovtvu številka 3-4, Metka Kordigel, Pedagoška fakulteta v Mariboru, in Igor Saksida, Filozofska fakulteta v Ljubljani.

Obvestilo naročnikom

Cenjene naročnike, ki doslej še niso poravnali naročnine za letošnji letnik revije **Jezik in slovtvo**, prosimo, da to storijo čim prej, saj tudi to omogoča nemoteno poslovanje in izhajanje revije.

DVE KNJIGI O PRIPOVEDNI PROZI IN KAKO SE NJUNA METODA IMENUJE

Miran Hladnik: *Slovenska kmečka povest*. Ljubljana: Prešernova družba, 1990. 205 str.

Miran Hladnik: *Povest*. Ljubljana: DZS, 1991. *Literarni leksikon: Študije*, šestintrideseti zvezek. 95 str.

I.

Miran Hladnik, pisec več znamenitih knjig (okoli druge, *Slovene for Travelers*, se je razbohotila strastna polemika po časopisih, ki se je zaključila celo z interno okroglo mizo in tiskanim zbornikom v reviji *Slava*; še bolj slovita je postala prva slovenska antologija domače pornografske poezije, katere naslova ni treba posebej zapisovati, saj se nahaja bržčas že na vseh domačih policah ob Vrazu, Korytku in Štreklju, imenitni priročnik o praktičnem spisovanju pa je v dobrem letu po treh izdajah postal že klasičen učbenik za študente na vseh humanističnih in družboslovnih študijah), je v kratkem zaporedju izdal dve tematsko sorodni knjigi, od katerih posebej prva, *Slovenska kmečka povest*, zasluži posebno pozornost.

Sicer trdo vezana knjiga je zelo prijazno opremljena: na notranjih straneh platnic se nam takoj odpre slovenski zemljevid, ki pripoveduje, kateri pisci kmečke povesti so kje doma. Slike nam kažejo portrete pomembnejših avtorjev, naslovnice nekaterih natisnjenih povesti ali pa prizore iz kmečkega življenja, ki storijo za branje prijazen milje. Značilno grafično monotonost vseh humanističnih strokovnih tekstov pisec preganja še s statističnimi grafikoni in tabelami, razlagajočimi razmerja obsegov povesti do njihovih naslovov, do vrste besedila, do obdobja nastanka, do avtorja ipd., drugi spet segajo na motivno področje (struktura ljubezenskih trikotnikov, konci povesti ...) in kar je podobnih, s statistiko zapopadljivih reči. Knjiga je iz dveh delov: 120 strani, to je ravno prav, da se ne pričnemo ob znanstvenem tekstu dolgočasiti, zaseda strokovna razlaga, dobra tretjina pa so povzetki najbolj priljubljenih del, kratko kmečko berilo, bibliografija kmečke povesti v obravnavanem obdobju od 1859 do 1945 in različna kazala; ob tem pogršamo vsaj skromno kazalo važnejših strokovnih poimenovanj.

To so prvi podatki, ki jih prejmemo po enominutnem prelistavanju knjige, in kažejo na pišček praktičen posluh za bralca in njegove potrebe in s tem seveda tudi na trgovino. Ker knjiga za povrh ni debela, bo imela mnogo bralcev.

Hladnik se že v Uvodu odreka vrednotenju obdelovanih spisov in avtorskih opusov, kar mu narekuje tudi predmet sam: kmečka povest kot žanrska, deloma trivialna literatura, katere proizvodnjo je večinoma krila Mohorjeva družba, "ni ne sporočilno ne oblikovalno inovativna" (str.7), zato ni primerna za interpretacijo in bi bilo tudi vrednotenje netvorno. Sicer pa so zgornje tri lastnosti za povprečnega "kulturnika" pokazatelj manjvredne literature za stare tete in otroke. Taka sodba, ki je lastna celo večini študentov domače in "svetovljanske" književnosti, je deloma posledica napačne osnovno- in srednješolske kulturne (ne le književne) vzgoje. Ta gre precej na rovaš po negativni selekciji zapolnjenih učiteljskih mest, obenem pa k elitizmu prispeva zelo ozko začrtan literarni kanon (njegovo ozkost razlaga pisec na 8. strani z zahtevo po narodotvornem značaju slovenske literature in obenem omenja težnjo k spreminjanju literarnovedne optike) in pogosto neznanstven odnos do obravnavanja literature. Hladnikova knjiga je po tej plati prijazna in nevsiljiva redkost in spada med poskuse pravilno ovrednotiti vse funkcije literature in njene recepcije, tudi — ali predvsem — zabavno in/oz. identifikacijsko.

Kratka vsebina knjige je tale. Po upravičenju obravnave žanrske literature (kar je bilo zaradi zgoraj naštetih razlogov očitno potrebno) se poprime povzemanja tujega in domačega ter svojega lastnega določevanja kmečke povesti. Po tem pride obsegovna in avtorska statistika, največji del pa govori o vsebini te literature, to je o motivih, koncih povesti, motivaciji in idejah.

Knjiga je za v splošnem neurejeno humanistično modrovanje napisana zelo pregledno. Bralec zlahka dobi odgovore na vprašanja: Kaj je kmečka povest? (Tu si moram kar takoj skočiti v hrbet - na to vprašanje nam avtor do (Za)konca ne da enoličnega in kratkega odgovora v obliki definicije; njegova

opredelitev kmečke povesti je v poglavju Za konec žal dolga tri strani (ali je taka definicija uporabna?), ki so povzetek celotne obravnave; razlogi za to so na istem mestu razloženi.) **Kako** jo razlikovati ali povezovati z vaško zgodbo, domačijsko zgodbo, pokrajinsko literaturo in podobno? Kdaj je nastajala? Kdo jo je pisal? Kakšni so njeni obsegi? Kakšne so teme, motivi, ideje, **kako** jih določiti? Kateri so njeni subjekti in kako so med sabo povezani? Ali ima kmečka povest kakšne vsebinske zakonitosti? Kateri je osnovni konflikt oz. problem in kakšen je konec pa **kako** ga ovrednotimo? Kakšne so ideje kmečke povesti? Tako, kakor se mu vprašanja po vrsti zastavljajo, si bralec lahko po vrsti, po poglavjih tudi odgovarja.

Kakoji niso debelo tiskani tjavendan; kažejo na izrazito uporabnostno zasnovano knjigo. Literarnovedne knjige po navadi niso pisane tako, da bi se dalo uporabljene metode naučiti in prenesti na druga besedila (spoštljiva izjema so redki praktikanti generativne metrike). Opravičuje se to s sintetično naravo humanistike, ki v nasprotju z analitično znanostjo gleda na svoj predmet celostno (?!). Ta knjiga pa taka je in jo je moč uporabiti kot učbenik za analizo pripovedne proze; saj se da že marsikatero od gornjih vprašanj, še več pa jih lahko v knjigi vsak sam najde, porabiti za obrazec, s katerim za domačo rabo analiziramo prebrano pripovedno prozo. Mogoče lahko uporabnostno zasnovano pripisemo porabljeni naratološki (pripovedloslni) metodi, saj imata podobno koristnost še dve od sicer zelo redkih naratoloških monografij, Dolganovi *Kompozicija Pregljevega pripovedništva* in *Pripovedovalec in pripoved*.

Hladnik obravnava korpus 234 besedil, daljših od 10.000 besed (ok. 33 strani) od Mandelčevega Ceptca 1859 do leta 1945. Kriteriji izbire so bili motivni in formalni, upoštevane pa so tako večernice kot Cankar. Izraz "povest je v glavnem vrstna oznaka, kadar pa je besedilo podnaslovljeno roman /11-krat/ ali novela /6-krat/, postane povest zbirni pojem in dobi pomen "daljša pripovedna proza" (121), ki združuje kmečko novelo, "večerniško kmečko povest z gospodarsko, politično, versko in kriminalno tematiko" (122), pokrajinsko povest, domačijsko povest (sorodna ali celo z njo izenačena je ljudska povest) z domom kot glavno vrednoto in naglašeno mistiko zemlje in še kaj. Proizvodnja kmečke povesti je bolj kot ne neprekinjeno naraščala do svojega vrhunca v tridesetih letih, zastala je le okoli prve vojne. Po letu 1945 je močno upadla. Po obsegu se dajo povesti razvrstiti v štiri obsegovne tipe (v knjigi določene tudi po številu besed): roman, novela, pripoved in kratko zgodbo. Najkrajših besedil je največ in najdaljših najmanj, v razvoju pa je viden nagib k pisanju vedno daljših del. Pisec nas seznanja tudi s pokrajinskim in socialnim poreklom avtorjev (s kmetov jih je polovica, iz mesta pa tretjina) in njihovim poklicem; če ga povzamem kar povprek, so največ pisali duhovniki, uradniki in učitelji, *kmet pa noben: kmečko povest je ustvarjal meščan*.

V poglavje, ki se loteva teh preštevanj, se je piscu vrnil pregled po pokrajinski literaturi, ki bi prej pripadal prejšnjemu, razločujočemu podvrste kmečke povesti. To nekoliko zmoti neprekinjenost branja. Enako se zgodi pri branju grafov in njihove razlage, oboje verjetno na račun ocenjevalčeve nevedščosti v aritmetiki (saj se zato tudi gre na filozofične študijel): gre za graf *Predvidljivost naslova glede na dolžino* in *Obseg vrst* in njuno razlago na strani 44 (ocenjevalcu se zdi drugi le obrat prvega); v prvem zaseda novela v kategoriji 20000-45000 besed okoli 5%, v drugem pa je kategoriji novela pripisanih 70% besedil med 20000 in 45000 besedami. Podobno velja za vse kategorije v teh grafi; če je knjiga namenjena tudi (ali predvsem) nestrokovnemu bralcu, bi bilo primerno oba grafa enostavneje razložiti. Drugič se zatakne na strani 54: Mohorjeva je proizvedla 23% naslovov ali 33 naslovov; po moje je 23% od 234 besedil 54 besedil ali pa je 33 besedil 14% od 234. V Ljubljanskem zvonu objavljenih kmečkih povesti je 13, kar naj bi bilo 13% od 125 Zvonovih daljših besedil; teh procentov bo bržkone več, nekaj čez 16. Ob teh statističnih raziskavah bi utegnili biti zanimivi še podatki o relativni rasti (tovrstne) književne proizvodnje glede na število avtorjev (avtorska storilnost) in glede na število bralcev; ugotavljati slednje bi bila seveda povsem samostojna naloga (/pri/rast naročnikov, morda le Mohorjeve, ali pa še Doma in sveta, Ljubljanskega zvona itd., rast književne produkcije in rast bralnosti itd.), ki prerašča obseg le žanrske obravnave in ene same knjige.

O srednja je v knjigi analiza motivov, problemov in idej kmečke povesti. To poglavje sledi t.i. teoriji snovi in motivov. Študent, ki si z domačimi literarnoteorijskimi priročniki ni mogel razjasniti razlike med temo in motivom, se bo o tem lahko poučil v poglavju *Kmečka povest od znotraj*. Hladnik pa ne ostaja le pri naštevanju tem, ne pravi le "tema povesti je X", ampak nas uči temo določiti: "Temo povesti lahko določimo (poudaril A. B.) na osnovi temeljnega motiva pripovedi" (56); če potrebnih motivov ne najdemo v od pisca priporočenem slovarju motivov Motive der Weltliteratur E. Frenzllove, pa si pomagamo s povzemanjem, ki je natančno razloženo v Hladnikovem spisu Prežihov *Boj na požiralniku in metodološka vprašanja analize pripovedne proze*, SR 36 (1988), 4, 339-348. Taka motivna analiza je, piše Hladnik, primerna za posamezna dela, ni pa za posploševanje na nivoju množice besedil. Temu bolje služi Lotmanova metoda (tudi na hitro predstavljena v gornjem članku) semantičnih prostorov (polj), v katere postavljamo opozicijske pare. Pri kmečki povesti sta to dom (družina, tradicija) in ne-dom (groznja

propada), med njiju je postavljen junak, kandidat za predstavnika doma, ki mora dom ohraniti ali ga na novo postaviti.

Osnovni dogodek kmečke povesti oz. njenega jedrnega tipa, domačijske povesti, je ohranitev doma (tradicije), zato je njena glavna kategorija dom in ne junak, ki tako ni subjekt v evropskem romanesknem smislu. Ne-dom je negativna kategorija, ki ogroža dom in junaka. Generacijski konflikt med očetom in sinom je med najpogostejšimi motivi. Jedrna je množica gospodarskih motivov, pogosti stranski so ljubezenski, etični (kmečka povest ne pozna cankarjanske matere!) in kriminalni, obvezni pa so folklorni motivi (košnja, oranje, različni prazniki, poroke, pogrebi...).

Teorijski del poglavja o motivaciji rahlo polemizira s slovensko literarnoteorijsko tradicijo, aplikativni pa nam razkaže glavne motivacije kmečke povesti. Ozadnja med njimi je prepričanje o božji vsenavzočnosti in vsemogočnosti, ob njej pa deluje splet psiholoških, socioloških, etičnih motivacij. Sicer prevladujejo ideje o podrejenosti človeka domu, rodu in zemlji, vse štiri pa so podlaga fatalističnemu nazoru nastopajočih oseb.

Pot slovenske kmečke povesti se je začela v vaješkem obdobju, njen dominanten tip pa je ustvaril Josip Jurčič v Sosedovem sinu. Tvorec žanra sta bila Mohorjeva družba in Dom in svet, Ljubljanski zvon pa je tiskal predvsem kritiko, odtod liberalistično razvrdenotenje žanra v slovenski literarnozgodovinski tradiciji. Kmetstvo za liberalnega novonastalega meščana ni bilo zanimivo, ker ni bilo zavesten nosilec nacionalne ideje (čeprav je bilo po naravni inerciji njen najtrdnjši podpornik). Od klasičnih tvorcev so bili osvežili Fran Jaklič, Janez Jalen, Fran S. Finžgar in France Bevk. Poseben tip avtorsko obarvanega žanra so Cankarjevi spisi, pa Kranjčevi, Prežihovi in Kozakovi, ki so preoblikovali žanr pogosto tako, da so kršili njegova pravila.

II.

Povest je drugačnega značaja: je leksikonsko opisna in metodološko manj poučna. Problemsko je razdeljiva na dva dela: na zgodovino uporabe izraza povest in njenih preoblek pri njenih ustvarjalcih in razlagalcih v Evropi in doma in na razvoj vrstni zunaj in doma.

Izhodišče obravnave je šolska definicija Silve Trdine, da je povest daljše, umetniško manj pomembno delo v prozi, s poudarkom na zgodbi (6). Hladnik to definicijo popravi tako, da izvrže vrednotenjski predikat in pokaže še na: njenega bralca, ki je socialno in izobrazbeno nizek, na poučnost, na žanrsko določenost (največkrat je kmečka in zgodovinska), na producenta, ki je popularna založba (koliko je informativna taka določba brez časovne zamejitve, če danes tako velike kot majhne založbe tiskajo obojno, komercialno in hermetično literaturo?), na različno dolžino (kratka, srednja, dolga) in na zgradbo, ki "je pri dolgih tekstih podobna romanu, pri krajših pa noveli in kratki zgodbi" (60). Ta definicija je seveda prirejena tako, da ustreza slovenski pisateljski in razpravljalski tradiciji. Nemške, angleške, francoske, ruske, poljske, slovaške in češke ustreznice, ki jih *Povest* obravnava, imajo svojo posebno nacionalno zgodovino in si njihove definicije med sabo včasih nasprotujejo (npr. francoska in ruska). Za ustrezno definicijo je bilo treba pregledati vrsto podobnih (z)vrstnih poimenovanj in povest obravnavati v družbi z novelo in romanom, pripovedko, pripovedjo, zgodbo; treba se je bilo odločati, ali gre za vrstni ali zbirni izraz (za vse vrste pripovedne proze) itd. Hladnikova obravnava zajema povesti iz 19. in prve polovice 20. stoletja (statistični opisi so bili narejeni le na besedilih, ki se sama imenujejo povest), najprej prevode Christoph Schmidta, potem pa "povest v verzih" *Krst pri Savici, Srečo v nesreči, Malavašičev Erazem iz Jame* do današnjih spisov s poudarkom, da je povest po letu 1945 skoraj izginila. Uporablja se še v izrazu mladinska povest ali kot parodija (Švabičeve *Ljubavne povesti*), sicer pa pisatelji svoja tovrstna žanrska besedila (pred vojno kmečka, ljudska povest) podnaslavljajo roman ali novela. Krivdo za žanrsko preimenovanje po piščevem mnenju nosita odpor literarne vede do omenjenih žanrov in ideološka diskvalifikacija po drugi vojni.

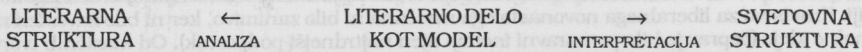
III.

Miran Hladnik imenuje statistično obdelavo besedil v poglavju *Kmečka povest v številkah* empirično početje, podobnega mnenja je Aleksander Skaza v zadnji številki Jezika in slovstva (*Literarne vede in raziskovalna dejavnost na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani*, JIS 37 (1991/92), št. 1-2): "Miran Hladnik, ki je med drugim objavil knjigo *Slovenska kmečka povest* (1990), se posveča empiričnim raziskavam slovenske pripovedne proze" (op. 9, str. 5).

Ime empirična literarna veda se po navadi pojavlja v nasprotju do interpretativno usmerjene literarne vede (to nasprotje pogosto imenuje Denis Poniž v svojih zgodnjih delih). S čim se ukvarja interpretativna veda? Seveda z interpretacijo ali razlago upovedovanega sveta oz. snovi; ne z jezikom, ne s kategorijami pripovednega diskurza (čas, perspektiva itd.), pogosto niti ne s sestavinami zgodbe (dogodki, mesto itd.) ali pa se ti vidiki upoštevajo toliko, kolikor lahko pojasnijo zunanji svet. Najbolj tipičen, najbolj čist predstavnik so Pirjevčeve interpretacije (pa recimo še Kermaunerjeve, Hribarjeve). V verigi

je njen cilj razlaga strukture zunajliterarnega sveta (s čimer prevzema delo, ki ga opravljata filozofija in naravoslovje), literarno delo pa je le model ali interpretacija razložene strukture. Bolj enostavno rečeno: iz neliterarne vede (po navadi iz filozofije) se vzame strukturo sveta in se gleda, kako določeno literarno delo izpolnjuje to strukturo. V manj drastični obliki se (tokrat imanentna) interpretacija ukvarja z idejno zgradbo samega literarnega dela.

Če imenuje A. Skaza celotno početje v *Slovenski kmečki povesti* empirično, kako se to razlikuje od interpretativnega? Hladnik pravi za svojo metodo, da "je na presečišču slovenske literarne zgodovine in pripovedoslovja (vede, ki uči, kako so zgrajena pripovedna dela)" (6). Pripovedoslovje je prevod izraza naratologija. Naratološka analiza "odkriva skupne zgradbene postopke" več besedil, "interpretacijo pa zanima eno besedilo in njegova sporočilna in oblikovna specifika" (M. Hladnik: *Prežihov Boj ...*, str.339). Analiza je nasprotna filozofski interpretaciji v tem, da literarnega dela ne obravnava kot model ali interpretacijo svetovne strukture, ampak kot model splošnejše literarne strukture:

Tu gre za razlikovanje med analizo in interpretacijo, nič pa se ne govori o empiriji. Izraz empiričen se v kontekstu literarne vede prelahko uporablja. V zdravorazumskem pomenu tega izraza je empirična tista veda, ki ima za svoj predmet nekaj objektivnemu izkustvu dostopnega. To je za naratologijo literarno delo, pa tudi obema oblikama interpretacije, zunanji ali filozofski in notranji (imanentni, strukturalistični) je predmet vendarle literarno delo, četudi samo kot model neke filozofske ideje. Oba pristopa sta empirična, le da se razlikujeta v gledišču: eno je literarno-strukturno, drugo je filozofsko. Prvo je empirično-analitično, drugo je empirično-hermenevtično; ali na kratko *analitično* in *hermenevtično*, to pa sta izraza, ki sta nam zelo domača. Naratologijo torej od interpretacije loči njena analitičnost in ne empiričnost, kar pove tudi Hladnik sam v gornjem citatu. Interpretacijo samo pa smo tudi že zamenjali z izrazom hermenevtika. Ohranitev tega imena bi namreč sugerirala, da se interpretacijski postopki najdejo le pri eni metodi. Pri analitičnem naratološkem določanju motiva in teme je npr. povzemanje tudi interpretacijski postopek, saj tema (v enostavnem povzetku izražena idejna ali duhovna plat) v besedilu ni neposredno izražena.¹

Naratologija (prevladujoča metoda v Kmečki povesti) je torej empirično-analitično oz. analitično početje. Kako pa je s tistim njenim delom, ki ga pisec sâm poimenuje empirično, namreč štetje dolžin besedil, pojavljanja (z)vrstnih oznak ipd.? V humanistiki je empirija pogosto sinonim za objektiviranost in precizacijo. Objektivirano je tako raziskovanje, katerega rezultati so v vsakem času in vsakomur (tj. intersubjektivno oz. objektivno) dostopni; precizirano raziskovanje pa za svoje kvantitativne izjave uporablja števne metode (Wolfgang G. Stock: *Empirische Philosophieforchung*, Zeitschrift für Philosophische Forschung 39 (1985), 448). Ugibanje o smislu (včasih tudi pomenu) ni take narave, ni preverljivo, izjave niso kvantitativne in ne števno izrazljive.² Statistične raziskave slovenske kmečke povesti imajo obe omenjeni lastnosti. Predmet vsake statistike je nekaj "otipljivega" (empiričnega) in po svoji naravi je statistika kvantitativna in v nekaterih primerih (kot v danem) tudi preverljiva. Zato nam izrazi empirična literarna veda, objektiviranost (ali objektivnost, npr. pri Ponizu), precizacija in podobno ne povedo, katera metoda se uporablja, saj imajo te lastnosti različne metode, ampak je treba metodo kar lepo imenovati, npr. naratologija, generativna metrika ali pa opisati: v našem primeru gre za statistične raziskave literarne proizvodnje ipd.

Pridevnik empiričen torej ni primeren ne v vrstnem in ne v zbirnem imenu, nazadnje zato, ker je izraz empirična teorija v filozofiji znanosti še posebej obremenjen: problematiziran je že sâm pojem (empirično) dejstvo, zato filozofija raje govori o posameznih teorijah brez pridevnika empiričen; le-ta se uporablja za t.i. razširjeni Ramseyev stavek (empiričen stavek teorije), ki ga iz teorije rekonstruirajo po navadi filozofi in pripoveduje o tem, ali je neki "empirični" pojav oz. model mogoče opisati s teoretičnim aparatom določene teorije. Zaradi vsega navedenega je dobro, da ne uporabljamo pridevnika empiričen niti za naratologijo niti za statistične raziskave znotraj nje, ampak pustimo posameznim metodam njihovo

¹ Tema ni nekaj samo po sebi obstoječega, ampak je bralčeva rekonstrukcija fabulativno-idejne plati besedila.

² Ukvarjanje s smislom literarnega dela (po navadi si to lastijo eksistencialistične hermenevtične razlage) ali njegovim pomenu (strukturalistične razlage) najdeva svoje mesto znotraj analitične literarne vede le kot popisovanje tega, kakšen pomen in smisel ima dano literarno delo na različne bralce (receptijska teorija).

izvorno ime, v zbirnem izrazu za tiste metode in teorije, ki se raje kot s posameznimi pojavi (posamezno delo, posamezna branja (receptije)) ukvarjajo s tipi pojavov, pa imejmo pridevnik analitičen.

Privoščimo si za konec vrednostno oceno obeh knjig. *Slovenska kmečka povest* je taka, kot si predstavljamo, da naj poljudna literarnovedna knjiga bo: likovno privlačna, enostavna v izrazu, pregledna, informativna in uporabna tako, da je njena metoda eksplicitna in ponovljiva. Takša koristi tako učencu in študentu literature kot laičnemu ljubitelju žanra. *Povest* je znanstveno suhoparna, zgolj filološko uporabnost ji narekuje že prostor objave - Literarni leksikon -, ki zahteva sledenje vnaprej predpisanemu vzorcu. Je samo za poklicne stokovnjake.

Dr. Miran Hladnik je obljubil spisati še eno knjigo - *Slovensko zgodovinsko povest*. Po izkušnji s *Kmečko* jo z veliko željo čakamo.

Aleš Bjelčevič
Filozofska fakulteta
v Ljubljani

SLOVSTVENIH ZADEV KOMENTARJI

Jože Koruza: *Slovsstvene študije*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991 (v resnici 1992); 335 strani

Končno je zagledala luč sveta že dolgo pričakovana in obetana knjiga razprav pokojnega profesorja za starejšo slovensko književnost na ljubljanski univerzi Jožeta Koruze (1935-1988). Njena podoba v ureditvi Jožeta Pogačnika nekoliko odstopa od profesorjeve volje, in sicer v smislu zbornika razprav, medtem ko je prvotni avtorski načrt bil v večji meri usmerjen h knjigi, kar pomeni, da bi posamične razprave bile kar najbolj organsko povezane v kontrapunktično celoto z jasno razvidnim osrednjim tokom igre menjav kontinuitete in diskontinuitete v stoletjih slovenskega slovstva, ki so navidezno molčeča stoletja slovenske literature. Urednik Pogačnik je z omenjenim odstopom od avtorjeve volje prevzel nase veliko odgovornost, toda videti je, da posthumna narava izdaje Koruzovih študij tak poseg vsaj do neke mere upravičuje, saj daje širši vpogled v profesorjevo literarnozgodovinsko delavnico. Velika pomanjkljivost pričujoče izdaje pa je Pogačnikova neobjava Koruzove bibliografije, ki je, kakor je slišati, narejena. Morda bi bil na mestu tudi kakšen obširnejši zapis o Koruzovem življenju in delu, ki bi sedaj že mogel presegati nekrološko skiciranje vrlin, saj ni računati, da bi kmalu izšla še kakšna knjiga razprav pokojnega profesorja; že ta je vse predolgo čakala izida. V mislih imam zapis, kakršnega je o Ivanu Grafenauerju v *Kratki zgodovini starejšega slovenskega slovstva* pripravil Bogo Grafenauer. Tega hvalevrednega opravila se bo treba čimprej lotiti.

Knjigo Koruzovih slovstvenih študij gre brati kot komentar k obstoječim zgodovinom starejšega slovenskega slovstva, predvsem h Kidričevi, Grafenauerjevi, dvema Pogačnikovima in Matičini, kajti profesorju žal ni bilo dano podati celovitega pogleda na deset molčečih stoletj slovenske literature (ki jih pa v takšni ali drugačni obliki pozna bolj ali manj vsaka evropska literarna zgodovina; tako npr. Italijani govorijo o desetih stoletjih molka pred Dantejem). Toda besedo "komentarji" je na tem mestu treba razumeti v humanističnem pomenu: pod takšnim naslovom so nekdanj izhajala temeljna dela, kakor npr. o Moskoviiji izpod peresa Žiga Herbersteina. Po faktografski natančnosti in zanesljivosti se more Koruza primerjati s tozadevno komaj dosegljivim Kidričem, hkrati pa je iz njegovih razprav zaznati celovitost koncepta, ki je soroden duhovno- in kulturnozgodovinskim širinam Ivana Grafenauerja (glede tega bi mogel navesti, da so profesorjeva predavanja, katerih prenekateri predel prepoznavam v knjigi, obiskovali tudi mnogi študentje zgodovine, in z njih niso odhajali nezadovolj(e)ni!); ob tem seveda ne izgublja izpred oči zavesti o posebni naravi slovstvene in literarne zgodovine (v tej zadevi je Grafenauerjev primanjkljaj enak Kidričevemu), ki jo sicer za starejše obdobje naše književnosti najbolj poudarja in utemeljuje Jože Pogačnik. Soočeni smo torej s fragmenti sinteze, ki je zelo blizu klasični, lahko rečemo tudi idealni uravnoteženosti; toda usoda je hotela, da iz vsega vsaj za sedaj še ni mogla nastati celota (sicer pa Slovani, kakor piše Prokopij iz Cezareje, ne verujejo v usodo in so zato barbari...). O konceptih je seveda moč diskutirati in disputirati, toda o resnosti in temeljiti natančnosti Koruzovega dela — kakor tudi o okusih — ne. Dandanes je to redka vrlina: v knjigah znanosti na Slovenskem kar gomazi napak, približnosti, netočnosti in mistifikacij; škoda le, da Koruzovo knjigo kazni sorazmerno veliko število

tiskarskih pomot, ki so v nasprotju z že kar prislovično natančnostjo pokojnega profesorja. Morda bi bilo v Koruzovi knjigi potrebno popraviti le trditev na strani 57., kjer se govori o Trubarjevi opustitvi gotice in prehodu na latinico: 1555. leta je Trubar prešel na humanistiko, kajti tudi fraktura je latinica in je izšla iz postkarolinških minuskul nebeneventanske provincience, le da se je po mnenju nekaterih — mednje je sodil med prvimi tudi Petrarca — sprevrgla in izpridila ter izrodila.

Koruzo je največ prispeval k osvetlitvi obdobja med protestantsko reformacijo in razsvetljenstvom; potem ko je Pogačnik načelno začel poudarjati celovitost fenomena, ki se mu reče slovenska literatura oz. slovensko slovstvo, in ko je Kmecl pokazal, kako teče razvoj določenih narativnih struktur organsko od "pridige do kriminalke", se pravi od 16. stoletja do našega časa vsaj nekako kontinuirano (to je treba razumeti takole: od 16. stoletja je tak razvoj izpričan in dokazljiv, hipotetično pa sega še mnogo dlje nazaj v srednji vek), je pokojni profesor tak razvoj uvideval tudi pri (avtorski) poeziji in dramatik, tako na vseslovenski kot na pokrajinski (koroški) in avtorski (Dev) ravni. Hkrati ne gre prezreti niti njegovih prispevkov k reševanju vprašanja kontinuitete slovenskega slovstva v srednjem veku.

Vidimo torej, da se je Koruzo posvetil predvsem najvznemirljivejšim in najtežavnjšim, vse do danes najmanj osvetljenim problemom starejšega slovstva pri nas; v tem moremo videti zavestno žrtev: nedvomno bi si bilo mogoče pridobiti pri nekaterih drugih segmentih in temah tega področja mnogo večjo odmevnost, morda bi se bilo moč priklopiti do naravnost spektakularnih rezultatov. Pri poglavju o slovenskih humanistih bi se tako npr. bilo mogoče lotiti pri nas še skoraj deviške Herbersteinove avtobiografije (izšla v Karajanovi izdaji 1858 kot prvi zvezek zbirke *Fontes rerum Austriacum*); eksploatirati bi bilo moč tudi srednjeveško verzifikacijo v nemščini, kakor npr. Jožefa Lambergova verzno avtobiografijo, ki jo prinaša Valvasor v 9. knjigi svoje *Slave*; po temeljitem Reispovem pretresu življenja in dela J.V. Valvasorja bi se mogli tega kompleksa lotiti tudi slovstveni zgodovinarji, hermenevtiki in tudi teoretiki z mnogo večjim uspehom, kot so se ga doslej; mogoče bi se bilo lotiti tudi tujejezičnih kronik, ki govorijo o našem prostoru (Avstrijska rimana kronika Otokarja iz Guele, *Unrest* itd.), zapiskov (npr. Christoph von Theina), potopisov, fragmentov plemiške kulture (več kot 20 slovenskih verzov poslednjega minnesängerja Oswalda Wolkensteinskega, en verz Lichtensteinskega, Turjaški rokopis) itd., toda vse to je profesor prepustil tistim, ki iščejo lažjih poti, sam pa se je posvetil mnogo manj opaznim drobcem in ob njih pokazal na velika razvojna gibanja v naši literaturi in njih smisel (Kidriču se je ponekod izmaknil), zlasti kar zadeva avtorsko verzifikacijo poznobaročne dobe. pokazal je, ne kaj je v slovstveni zgodovini mogoče narediti, temveč kaj je v nji vsemu navkljub mogoče narediti, in to ob marsikdaj kolikostno zelo skromnem gradivu.

Ob tem pa je nedvomno užival: tekst, ki obravnava silno simpatično *Eno Lepo Peishem ad eniga Peianiga Plesha inó Shene*, to jasno izpričuje (prim. str. 158). Omenjena verzifikacija je opisana s še posebej plemenito dobrodušnostjo, ki vse razume in ničesar ne zameri, pa hkrati z okusom, ki bi mu tudi Castiglionejev idealni Cortegiano kljub na moč kočljivi temi ne imel česa očitati. To pa je v slovstvenih zgodovinah na Slovenskem redko videna vrлина. Razvidno je tudi, da je imel profesor do svojega predmeta zdravo distanco: to nakazuje s posebnostmi v razpravljalnem jeziku, ki dosegajo vrednost stilemov. Vsekakor ni mislil, kot mnogokdo misli, namreč da je njegova stroka najvažnejša na svetu in da bi brez nje svet ne stal; to mu je omogočilo še posebej prodoren pogled na predmet, s katerim se mu je bilo dano ukvarjati. K takšnemu gledanju ga je najbrž napeljala usoda, ki ga je v različnih življenjskih časih zaposlila s kaj različnimi delovnimi področji in ga na koncu od sodobne dramatike pripeljala k starejšemu slovstvu.

Vsaka Koruzovih študij nosi pečat osebnosti; tudi to je v tekstih znanosti in o znanosti redka vrлина. Mnogi neuki ljudje jo imajo celo za slabost; nedvomno se bodo najbolj vneti, se reče zakrknjeni jezikovedi (izraz je, kakor je videti iz poslednjih številčk Slavistične revije, iz jezikovne kovačije samega Jožeta Toporišiča, kar pomeni, da nedvomno ustreza zaznamovanju problemov v jezikoslovju) in jezikoznalci ob Koruzovi knjigi in njenih jezikovnih stilizacijah za glavé držali; toda če bi obveljala njih toga merila, bi se kaj kmalu izkazalo, da ni človeka, ki bi umel slovenski pisati ali govoriti, zato se na njih marnje ne gre ozirati. Bralec naj preprosto, kolikor najbolj more, sproščeno uživa v inteligentno napisanem tekstu znanosti in naj razmislija o pomenu stilnih markacij, ki jih je profesor posejal v svoje študije; to ga bo prej ali slej pripeljalo do še globljega dialoga z vedno znova vznemirjajočo Koruzovo mislijo. Tozadevno je treba vsakršno askezo že načeloma obsoditi kot stvari docela neprimerno in neustrezno.

Knjiga Koruzovih slovstvenih študij vsekakor po vsej širini odpira zahtevo po novi antologiji starejšega slovenskega slovstva; pomanjkljivosti doseglanjih so sedaj očitne.

In še o nečem govori tu obravnavano delo — o tem, kako ob odhodu nekaterih zazija praznina, po njih pa ostane molk (ne tišina!). Morda je res vsakdo zamenljiv, toda nenadomestljiv vsakdo ni. Že po definiciji bi vsak univerzitetni profesor najprej moral biti osebnost; Koruzo je to bil izven vsakega dvoma. Ne smemo pa pozabiti, da je šlo za čas, v katerem njegova stroka ni imela nobene perspektive zavoljo podvigov posrženje šole, ki je vse humanistične discipline odrinila na "smetišče zgodovine". Ampak to

reč je že banalno razkladati. Skrajna ogroženost stroke je Koruzo naravnost silila k znanstvenemu vzponu; to je bil edini mogoči odgovor na herostratske podvige šolske politike, ki je bila v resnici, ne zgolj metaforično politika.

Igor Grdina
Filozofska fakulteta
v Ljubljani

POSKUSNI SNOPIČ NOVEGA GOZDARSKEGA SLOVARJA

Igor Smolej (ur.): *Gozdarski slovar — Poskusni snopič*, Ljubljana: Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, 1990, 47 str.

Leta 1990 je kot sad (v tej zvezi je morda bolje reči prirastek) dela Gozdarske terminološke komisije pri Zvezi društev inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesarstva Slovenije izšel Poskusni snopič Gozdarskega slovarja (PS), ki predstavlja "terminološka in leksikografska načela za urejanje strokovnega izražanja v gozdarstvu", z njim pa bi komisija rada dobila "potrditev metodologije pri sestavljanju novega gozdarskega slovarja", kot je zapisal Marko Kmecl v uvodu z naslovom Gozdarsko terminološko delo in slovar (str. 7).

Gozdarsko terminološko komisijo je poleg predsednika Marka Kmecla sestavljalo še štirinajst sodelavcev. Štirje od njih so sodelovali od začetka dela komisije leta 1983, trije pa so bili slovenisti, od katerih sta bila leksikografska svetovalca profesorja Joža Meze (v letih 1983–1987) in Stane Suhadolnik (od leta 1984 dalje). Prizadevanja komisije so opisana podobno kot pri drugih izrazijskih slovarjih: tudi pri tem "zahtevnem strokovnem, povrh pa še garaškem delu" so bili nosilci "posamezni entuziasti, veliki zagnanci", saj stroke same ne premorejo dovolj organiziranosti in potrebnega zanimanja.

Vedno znova žalostno je prebirati taka poročila o okoliščinah nastajanja izrazijskih slovarjev, saj v njih zaradi ponavljajoče se zgodbe lahko vidimo — izkušnja pač uči — tudi usode bodočih podobnih del. Opisovanje potrebnosti tovrstnih slovarjev za določeno stroko in za druge stroke (ter za splošno jezikovno kulturo in za slovenistiko) ne pomaga kaj dosti, saj se v ustanovah vse prerado ustavi ob nerazumevanju takih projektov ter pri potrebnih delavcih in pri denarju zanje. Tako smo res lahko zadovoljni, če izide sploh kaj — in potem se še sprašujemo, od kod se je vzelo.

V PS-ju je predstavljenih 181 gesel, ki so "obdelana po v sodobni leksikografski praksi uveljavljenih načelih", kot beremo v Navodilih za uporabo slovarja, ki jih je na str. 8-9 predstavil Stane Suhadolnik. Velik slovaropisni in tudi količinski napredek je viden v primerjavi z več kot dve desetletji starih Gozdarskim slovarjem Mirana Brinarja, ki se tedaj — leta 1970 — pač še ni mogel vzorovati po Slovarju slovenskega knjižnega jezika. In da bi bil končni izdelek čim boljši, naj na kratko navedem nekaj vprašanj, pomislekov in predlogov. (Pri pregledovanju natisnjene besedila sem si pomagal z računalniškimi vnosom PS-ja, ki mi ga je prijazno dovolil uporabiti urednik Igor Smolej.)

1. Nejasna je razlaga v geslu *spravilo*: 'transport poseka-ceste ali pomožnega skladišča'. Odgovor na vprašanje, ali naj bi tukajšnji vezaj nadomeščal predlog *do*, ne pomaga kaj prida, saj pušča vse preveč ugank.

2. Slovaropisni spodrsrljaj je nedosledno označevanje naglasne dvojnice v nedoločniku pri glagolih na *-iti -im*. Neuskklajeni sta geselski glavi *olúpiti in olupíti -im*, kar je samo zase dobro, in *lúpiti -im*, kjer ob nedoločniku manjka naglasna dvojnica *lupíti*. Slabo je samo *čépiti -im* (ob nedoločniku manjka naglasna dvojnica *cepítiti*) in *trébíti -im* (manjka naglasna dvojnica *trebítiti* — zadnje tri oblike so v samostojnem geslu prikazane tudi s *se*), medtem ko je geselska glava *béliti in belíti -im* s tega stališča spet zapisana ustrezno. Ostaja seveda še možnost, da gre za novo normiranje, ki se oddaljuje od SSKJ-ja (tako kot moramo pri *májiti -im* razumeti, da je zavestno izpuščena dvojnica *majítiti -im*), vendar pa različni rešitvi v geslih *lupíti in olupíti* prej dajeta misliti na napako.

3. Iz zelo zgoščeno in brez primerov napisanih navodil za uporabo slovarja je težko razbrati pravo vrednost tako imenovanih glavnih in njim podrejenih sopomenk. Samo za primer: "Če je kateri izmed sinonimnih izrazov nestrokoven ali kako drugače neprimeren (zastarel, narečni, žargonski), pa se je zdelo vendarle potrebno sprejeti ga v slovar, ima ob sebi naveden samo nadrejeni sinonim (lahko tudi

več), pri le-tem pa neustrezni sinonim ni omenjen" (str. 8). Preizkusimo to na nekaj sopomenkah (pokončno so v PS-ju za razlago stavljene sopomenske ustreznice): *sadika* .. 'mlada, iz semena ali dela rastline vzgojena rastlina za vsaditev', *sajenka*, *sajenec*; *sajenec* .. 'sadika', 'sajenka' .. 'sadika' .. 'sadika'. Iz navedenega torej izhaja, da je od teh treh izrazov najboljši izraz *sadika*, manj primeren *sajenka*, najslabši pa *sajenec*. *Polnojarmenik* in *polnojarmeniška žaga* sta enakovredni glavni sopomenki, saj imata obe za razlago navedeno še parno ustreznico. Kar malce zaplete pa se pri zvezi *motorna žaga* (v geslu *žaga*): tu so poleg razlage ('prenosni stroj predusem za žaganje in gozdu ali na skladišču gozdnih lesnih sortimentov, ki ga navadno sestavljajo bencinski motor, kovinska letev in neskončna ozobljena veriga, ki jo motor žene ob letvi') še sopomenske ustreznice *motorka*, *motorna verižna žaga*, *sabljasta motorna verižna žaga* in *sabljasta motorna žaga*. Ker gesla *motorka* v PS-ju ni, iz njega ne moremo izvedeti, ali je ta izraz enakovreden glavni sopomenki, lahko pa ostalo hierarhijo razberemo npr. pri zvezi *sabljasta motorna žaga*, kjer je kot najbolj priporočljiva sopomenka navedena *motorna žaga*, manj priporočljiva je *motorka*, še manj *motorna verižna žaga* in tako naprej, kot so navedene sopomenke pri zvezi *motorna žaga*. Tako tudi v geslu *fagetalen* ni jasno, ali je *bukoven* enakovredna ali nadrejena sopomenka, saj gesla *bukoven* v PS-ju ni — gotovo je le to, da *fagetalen* ni podrejena sopomenka.

Slabo je, ker uporabnik na enem mestu ne more izvedeti, kateri izraz je ustrezen ali ustrežnejši: preden bo poiskal in preštudiral vsa sopomensko bogateje zastopana gesla in v njih zveze, kakršna je recimo *motorna žaga*, bo kratko in malo obupal. Prikazi sopomenk in odnosov med njimi bi lahko bili bolj prijemljivi in jasni. V geslu *storžnjak* ('drevo z iglastimi ali luskam podobnimi listi, pri katerem se semena razvijajo v storžastih socvetjih, *Coniferae*', *konifera* — ležeče stavljenja sopomenka *konifera* je v PS-ju spregled) bi bila preglednost tako večja. To bi omogočala ustrezna grafična rešitev z označevanjem in hierarhiziranjem sopomenk: 1. če sta iztočnica in ob njej navedena sopomenka enakovredni, naj med njima in za morebitno razlago stoji npr. znamenje S=, 2. če je ob najustrežnejši iztočnici navedena podrejena (neustrezna) sopomenka, naj bo med njima npr. znamenje S! (izraza, ki stoji za tem znamenjem, se pazi, če je izrazov več, pa so začetni bolj priporočljivi), 3. če je v iztočnici neustrezen izraz, pa naj bo za njo npr. znamenje S> in nato navedena najbolj priporočljiva sopomenka (lahko jih je seveda tudi več), kar bi bilo navsezadnje tudi gospodarnejše, kot je zdaj z vsakokratnim navajanjem tistega, kar je sopomensko boljše in pri najslabših sopomenkah lahko torej vseh ostalih, le malo boljših, pa še vedno ne ustreznih sopomenk.

Gozdarski slovar bo moral biti normativen veliko manj zavito, kot je PS, izraze pa bo moral očitno večkrat označevati kot nestrokovne, zastarele, narečne in žargonske, pač v skladu s objubo in navodilih iz PS-ja. (Zastarelega in narečnega v PS-ju menda sploh ni.)

4. Oznaka *nav. mn.* je očitno odveč pri prvem pomenu v geslu *jelen* (oznaki ustrežna je tudi razlaga '*velike rastlinojede živali z razvejenim rogovjem, Cervidae*'), saj so ponazarjalni primer (*jelen ruka*) in zveze (*kapitalni jelen*, (*navadni*) *jelen*, *jelen lopatar*; *severni jelen*) ter razlage zvez (npr. '*jelen z velikim, lepim rogovjem*') edninske. Oznako *nav. mn.* ima še geslo *plavina* z razlago '*kamenje in drug material, ki ga odnaša, prenaša vodotok*', edninski pa so spet ponazarjalni primer (*gibanje plavine*) in zveze (*groba*, *lebleča*, *meljasta*, *plavajoča*, *prebrana*, *rinjena plavina*) in pri njih seveda tudi razlage. Z omejitvami v množino mora biti slovaropisec kar se da varčen, saj se bo sicer hitro znašel v stiski. Pri geslu *ris* je rabljena ednina ('*srednje velika zver iz družine mačk s šopom daljših dlak na koncu ušes, Lynx L.*'), kar je v lepem nasprotju rešitvi v ustreznem, prvem pomenu pri *jelen*.

5. Pisanje skupaj in narazen pri pridevnikih ni dosledno: *temnosiv* v geslu *bor* in *temnozelen* v geslu *duglazija* je dobro, zato bi tudi *temno rjav* v geslu *srce* bilo bolje pisati skupaj — ali pa dosledno narazen, kar dopuščajo tudi pravila novega Slovenskega pravopisa. Samo narazen pa bi bilo treba pisati *hitrorastoč* v geslu *plantaža*, saj gre za zvezo prislova in pridevnika. — V geslu *saditev* bi bila v razlagi oblika *rastle* vsekakor ustrežnejša namesto *rasle* ('*dajanje sadik v zemljo z namenom, da bodo rasle*'). — V navodilih moji pridevnik *uporabljiv* (namesto *uporaben*, str. 8), namesto okrajšave *ev.* za *eventualen* ipd., ki jo stari pravopis sicer dopušča, pa bi bilo boljše kar *morebiten* ipd.

6. Pri končnem oblikovanju slovarja bo treba popaziti na dosledno abecedno zaporedje besednih zvez. V geslu *horizont* so npr. abecedno neustrezno razvrščene zveze v zaporedju *horizont E*, *eluwialni horizont*, *E-horizont* (v vseh teh primerih stoji v PS-ju namesto iztočnice vijuga, ki seveda pri abecednem razvrščanju ni upoštevana). Vztrajati bi bilo treba pri dosledni abecedi (tako torej, da je *eluwialni horizont* na koncu), v uvodu pa bi moralo biti načelo razvrščanja ostalih črkovno enakih in različno pisanih sestavin ustrezno razloženo. — V geslu *gojenje* stoji zveza *sproščeno gojenje gozda* pred zvezo *sproščena tehnika gojenja gozda*, kar je spregled.

7. V geslu *sadilnik* je navedena zveza *burnikov sadilnik* v pomenu '*dvoročni sadilnik za pogozdovanje, ki ga je konstruiral gozdarski strokovnjak Burnik*'. Najbrž je malce preostra določitev, da se svojilni pridevniki iz lastnih imen (v gozdarskem izrazju bo šlo največkrat za priimke), ki zaznamujejo duhovno last, pišejo le z malo začetnico. Pravopis res daje prednost tej obliki, dopušča pa tudi pisanje z veliko

začetnico. (To določilo iz pravil Slovenskega pravopisa, ki so izšla še pred PS-jem, je sporno. V medicini bi bilo treba pisati npr. *weil-felixova reakcija*, kar vodi v kar malce preveč podomačno obliko *vcjl-felixsova reakcija*. Po svoje ga zaide *bolezen Sokolskega*, saj *sokolskijeva bolezen* ni mogoče. Zato, se zdi, pisanje z veliko začetnico le ni tako zelo protisistemsko, da bi si zaslužilo popoln spregled.)

8. Nerodna je razlaga zveze *jarmentiška žaga* v geslu *žaga: 'žaga, ki razžaguje hlode z enim listom ali več žaginimi listi, upetimi v okvir'* — besedo *listom* bi bilo mogoče izpustiti. — Že navedena razlaga '*dvoročni sadilnik za pogozdovanje, ki ga je konstruiral gozdarski strokovnjak Burnik*' v geslu *sadilnik* zavaja: glagol *konstruirati* je sicer dvovidski, vendar ga tu bralec razume tako, kot da sadilnika konstruktor ni dokončal; dvoumje bi odpravila oblika *skonstruiral*, če seveda ustreza resnici. — V geslu *voda* beremo v razlagi *stopinj Celzija*, v geslu *paclavina* pa m^2 ; pri nadaljnjem delu bi se bilo dobro že na začetku odločiti za še sprejemljive gospodarnejše možnosti v vseh podobnih primerih. Enotno rešitev bi pričakovali tudi pri *oziroma*, kar je zapisano okrajšano (v obliki *oz.*) v razlagi v geslih *krojenje* in *krojiti* in v uvodu ter navodilih, neokrajšano pa v razlagi v geslu *stih* in dvakrat v uvodu.

9. Neustrezno je v geslu *voda* uporabljena vijuga v zvezi *gladina* — (če ne gre preprosto za napako namesto *gladina* -e). Bralec lahko namesto vijuge prebere *vodá* (torej v roditelju množine), kar stilistično glede na podatek v geselski glavi in na dejansko rabo ne ustreza, lahko pa se odloči za *vod*, kar ustreza rabi, vendar ne izhaja iz vijuge. Katera koli besedna oblika od teh treh bi morala biti izpisana. Vijuga sama zase v geslu nadomešča iztočnico. Če pri samostalnikih in pridevniških iztočnicah za vijugo stojijo ustrezne končnice, se dodajajo samostalniški osnovi v roditelju (vendar brez morebitne podaljšave z *j*, za kar je v geslu *gozdar* primer *-ji in lesarji*) in seveda tudi pridevniški osnovi (vijugo je treba nadomestiti s tistim, kar stoji pred končnico -a v obliki pridevnika ženskega spola iz geselske glave). Pri glagolu vijuga nadomešča imenovalnik, torej iztočnico, vse ostale oblike pa so v PS-ju izpisane.

10. V grafičnem oblikovanju slovarjev se po navadi pojavlja tako imenovana živa pagina, kjer je na gledani strani najprej (največkrat na levem robu) zgoraj navedena iztočnica tistega gesla, ki se na gledani strani ali začne - tako je tudi v PS-ju — ali se s prejšnje nadaljuje, nato pa je (največkrat na desnem robu) navedena še iztočnica gesla, ki to stran končuje. (To lahko velja tudi za dve gledani strani skupaj, nekdam pa so tako opremljali celo posamezne stolpe, kot npr. v Pletersnikovem Slovensko-nemškem slovarju.) Na str. 42 PS-ja npr. vidimo, da skoraj tri četrtine prostora zavzame geslo *voda*, katerega iztočnico moramo poiskati na prejšnji strani, čeprav je zgoraj tudi živa pagina, v katero pa je prepisana iztočnica gesla *zakoličevati*, ki se na tej, gledani strani začne. Pravilo pri slovarjih, leksikonih, enciklopedijah in različnih imenikih bi lahko bilo: v živo pagino naj bo najprej prepisana iztočnica gesla, ki se v prvi vrsti gledane strani ali začne ali pa nadaljuje.

11. V PS-ju je zaradi v času nastanka ne ravno izrazitih računalniških možnosti tisk premalo razčlenjen in zato neizrazit. Pri pripravljanju končnega izdelka je treba misliti na to, da mora biti izdelek kar se da podoben tistemu, ki ga naredi tiskarna. Ker bodo v prihodnosti najbrž kar vsi slovarji pripravljene računalniško, je seveda mogoče pričakovati, da bodo sestavljavci sami izdelovali tudi osnove za razmnoževanje. Tu je treba vztrajati pri nekaterih osnovnih normah, ki so zlahka presegljive, saj tudi računalništvo napreduje. (Druga, razkošnejša možnost je seveda fotostavek, ki ga iz računalniškega vnosa naredi tiskarna. Tudi tu mora biti vnos kar se da pravičen.) Že pri pripravljanih delih za novi gozdarski slovar bo odslej treba ločevati pomišljaj in vezaj, samo dvojni zgornji narekovaj pa bi bilo dobro spremeniti v dvojnega srednjega. — Nepravi osnovni pomeni v geselskih člankih bi se lahko, ker jih ni veliko (v PS-ju niso nikjer več kot štirje), začeli vsak v svoji vrsti; preglednost bi bila tako veliko večja.

12. V navodilih za uporabo slovarja je sicer nekaj osnovnih podatkov in napotkov za branje, vendar pa jih bo v končnem izdelku potrebno napisati veliko bolj natančno, in sicer ne le za jezikoslovca, temveč tudi za jezikoslovno ne vedno izurjenega bralca, in z njimi spraviti na dan v slovarskem delu vsebovane skrite podatke. Tako recimo naj bi se kar samo po sebi razumelo, da se črka *e* pri samostalnikih in pridevniki v prvi osnovni obliki izgovarja kot polglasnik, če v drugi osnovni slovarski obliki izpade. Vendar ni škodljivo in slabo tega vedno znova zapisovati; podatek je pomemben, uvodna opomba pa ne vzame toliko prostora. Končnici -a -o ipd. v geselski glavi pomenita tudi besednovrstno oznako za pridevnik, zato ustrezna oznaka pri njem izjemoma ni zapisana, kar pa iz že omenjenih navodil ni razvidno. Navodila naj bodo skratka bolj izčrpna in bralcu prijazna; prav nič hudega ni, če povejo kaj preveč, zelo slabo pa je, če uporabnika puščajo na cedilu.

13. Poskusni snopiči izrazijskih slovarjev naj bi poleg izbranega (napaberkovane) besedja, če je to mogoče, prikazali tudi strnjen del načrtovanega slovarja, namreč eno od začetnic ali del ene od začetnic (zanimivo bi bilo videti recimo že iztočnice na *go*), kar bi omogočalo tudi oceno gostote zajetja besedja.

Ocenjevalec je morda videti siten in pikolovski, je pa sestavljavcem tudi hvaležen, le da pohvali, ki si jo pošteno in dobro zastavljeno delo zasluži, posveča veliko manj prostora, kot ga je namenil nakazovanju

izboljšav na ožje slovaropisnem področju. Sam sebi se zdi kot opazovalec voznikov, od katerih pričakuje, da vozijo po pravilih, in če ne povzročajo zapletov, jih posebej ne hvali. Zasnova je dovolj trdna, navedene posamezne pomanjkljivosti pa bo slovaropisni svetovalec zlahka odpravil; njegov delež mora biti v končnem izdelku brezhiben. Sodelavci gozdarske stroke — njihovega deleža nisem ocenjeval — pa s svoje strani jamčijo, da lahko v Gozdarskem slovarju kljub temu, da razmere v stroki organizacijsko in še kako drugače niso naklonjene izrazoslovnemu prizadevanju, kot bi si zaslužilo, pričakujemo primerno kakovost, obsežnost in temeljitost prikazov ter strokovnost, in sicer tudi za stroke, ki mejijo na gozdarsko.

Gozdarski terminološki komisiji torej želimo, da najde najkrajše poti, po katerih bo prišla do zastavljene naloge — Gozdarskega slovarja. Njenega izdelka se veselimo.

Peter Weiss
ZRC SAZU v Ljubljani

NOMEN EST OMEN ALI PA TUDI NE

A. Gložančev: Enobesedna imena slovenskih podjetij, Ljubljana 1991

Delo, ki ga predstavljam, je in ni inovatorsko. Na neki način nadaljuje v sedemdesetih letih začeto (in v devetdesetih prekinjeno) akcijo *Slovenščina v javnosti* (zbornik s portoroškega posvetovanja je izšel 1983, ur. B. Pogorelec), ki jo avtorica v uvodu tudi navaja kot pobudo za svoje delo, in se tako pridružuje zbornikom, kot so *Jezik na odru, jezik v filmu* (1983, ur. N. Šumi), *Povejmo naravnost* (o jeziku v množičnih občilih, 1985, ur. J. Dular), *Jezikovno razsodišče* (1984, ur. J. Moder) in *Slovenski jezik v znanosti* (1. zv. 1986, 2. zv. 1989, ur. A. Vidovič Muha). Od vseh naštetih se razlikuje po tem, da je (eno)avtorsko in da monografsko obravnava pomembno poglavje o jeziku v gospodarstvu, tj. poimenovanje slovenskih podjetij. Natančneje, v njem so obdelana enobesedna imena, pri čemer verjetno ni mogoče dodati "samo", kajti če izvzamemo tista večbesedna imena, ki v naši zavesti funkcionirajo kot kratična enobesedna (npr. *Glin* = Gozdarstvo in lesna industrija Nazarje), in taka, ki imajo vrstno določilo in krajevno oznako (npr. *Tovarna klobukov "Šešir" Škofja Loka*), potem ostane le še manjšina večbesednih (npr. *Gorenjska predilnica*). Žal o tem razmerju, ki je za relevantnost izbrane teme tudi pomembno, v knjigi ne dobimo podatka.

Avtorica A. Gložančev razčlenjuje imena podjetij s štirih vidikov: besedotvornega, pomenskega, izvornega in funkcijskega; zadnjega še v posebnem poglavju (Pogled na imena slovenskih podjetij s funkcijskega vidika, 78-85). Imena so razdeljena na neizvirna in izvirna. Neizvirna nastajajo s prekategorizacijo občnih in lastnih imen. Iz občnih s polastnoimenjenjem, npr. z metonimijo za poimenovanje dejavnosti — *Obnova*, z metaforo — ljubljanska tovarna baterij *Zmaj* "ima v imenu to bajeslovno žival kot pojem nekakšnega bajeslovnega akumulatorja, ki bruha ogenj" (14), ali po konverziji z izpustom jedrnega dela besedne zveze — *Metalna* iz metalna industrija. Pri lastnih imenih so vir zemljepisna imena, in sicer kraja — *Panonija*, *Emona*, vzpetine — *Jelovica*, reke — *Mura*; posebna skupina imen, nastalih s prekategorizacijo izzemljepisnega lastnega imena, npr. imena, označujočega prebivalce — *Dolenjka*, in osebna imena — *Šumi*, *Merkur*. Pri izvornih imenih podjetij avtorica ugotavlja, da se tvorijo po besedotvornih vzorcih, znanih iz občnoimenskega fonda, pa tudi na posebne, le za imena značilne tvorbenne načine. Izpeljava, ta sicer najpogostejši besedotvorni način, je za tvorbo izvornih imen podjetij rabljena presenetljivo redko, skoraj izjemno — *Jutrarnjka*, izjemni so tudi sklopi — *Dajdam*, sestavljenke so redke, skrajno je omejena izbira predpon — *Intertransport*. Najpogostejši način pri tvorbi izvornih imen podjetij, ki je znan tudi iz občnoimenskega fonda, je zlaganje, toda kakor je pogost, tako je tudi problematičen — *Kurivprodaja*. Drugi večinski vir za tvorbo pa je "kratični besedotvorni način" (62), tj. sklapljanje s krnitvijo — *Tik*, *Koto*. Čeprav avtorica tega načina ne navaja med posebnimi, za lastna imena značilnimi načini, ker da je to "enostaven postopek, znan tudi v občnem besedju" (62), je vendarle mogoče reči, da je pogostejši pri tvorbi lastnih imen. Le za imena značilne tvorjenke so izvirne krajšanke — *Emba* iz embalaza oz. embalarika, in zloženke s krajšanim delom — *Valkarton* iz valoviti karton. Besedotvorno so torej obdelana izvirna imena, od teh pa najizčrpnje tista, ki so najpogostejše tvorjenke, torej zloženke in kratična imena. Ta del knjige je tudi teoretsko najbolj poglobljen, za (nestrokovnega) bralca pa najbolj zahteven in hkrati najbolj poučen. Te vrste tvorjenke so kot imena

podjetij namreč največkrat problematične in s strani jezikoslovcev največkrat kritizirane. Za porabnika (kupca) pa so taka imena ali dolgočasna, zlasti nastala z zlaganjem "so navadno povsem konkretna in zato resda informativna, vendar delujejo suhoparno, prozaično" /46/, ali včasih celo zavajajoča, do česar lahko pride predvsem pri kratičnih imenih: "Možnost drugotne pomenske osmislitve po načelu asociativnosti je treba upoštevati že ob tvorbi kratičnega imena. V tem smislu je treba paziti, da novo nastala kratica ne bi vzbujala nezaželenih asociacij, na primer kak slabšalni izraz, ali neustreznih asociacij na kak pojem, ki z dejavnostjo ni v nikakršni metonimični ali metaforični zvezi. To se je žal zgodilo oblikovalcem imena *Histor*. Dejavnost ljubljanskega podjetja, ki nosi to ime, ni v nikakršni metonimični ali metaforični zvezi z zgodovino (...). Beseda *Histor* je kratica, nastala leta 1978 iz prvotnega širšega imena *Hišne storitve*. Podjetje *Histor* ima zelo konkretno delovno področje: ukvarja se v glavnem s čiščenjem poslovnih prostorov in opravlja obrtne usluge v večjih objektih." /73-74/ Nomen torej je ali pa ni omen in v tem smislu je raziskava A. Gložančev zanimiva ne le za jezikoslovca, temveč tudi mnogo širše. Še zlasti v teh časih, ko nova (zasebna) podjetja rastejo kot gobe po dežju. In to kljub temu (ali pa morda zato še bolj) da v knjigi obravnavana imena sodijo v čas do leta 1989, torej pred novim zakonom o podjetjih.

Da besedilo ni namenjeno le jezikoslovcem, kaže tudi njegov "slog". (Čeprav v knjigi nisem našla podatka o tem, je treba omeniti, da je besedilo, ki je bilo kasneje precej predelano in zlasti teoretsko dopolnjeno, najprej izhajalo v nadaljevanjih v *Nedeljskem dnevniku*.) Besedilo je, največkrat posrečen, splet znanstvene in poljudnoznanstvene zvrsti. V poljudno znanost sodijo med drugim opisi, zanimive "zgodbe" o izbiranju imen za nekatera podjetja (npr. za tovarno Ilirija na str. 26-31). Izpostaviti je treba avtoričin pristop k obravnavi za izbrano temo največkrat najbolj kočljivega problema o prevzetih (tujejezičnih) prvinah v imenih podjetij. Njen pristop zadošča tako zahtevam znanstvene zvrsti: kolikor jih zavrača, navaja za to trdne jezikoslovne argumente; kakor tudi zahtevam poljudnoznanstvene: bralca ni mogoče pridobiti z zmerjanjem ali moraliziranjem, zato tega ne počne. Oboje se kaže na več mestih, zgoščeno pa pri razčlembi izvornih zloženk iz tujih besed /51-54/ in v poglavju *Pogled na imena slovenskih podjetij s funkcijskega vidika*, zlasti pod 3.2.2 *Tuja imena slovenskih podjetij* in 3.3 *Estetska funkcija*.

Prepletanje obeh jezikovnozvrstnih načinov ima tudi nekatere neljube posledice. Tako npr. prevzema (po Toporišču) izraz *krnitev* za način, za poimenovanje tvorjenke pa namesto *krn* rabi *krajsanje* (v opombi 70 zamenjavo termina tudi pojasni s "poljudno rabo"). V skladu s poljudnostjo je tudi vsakokratno razlaganje nekaterih osnovnih pojmov iz besedotvorja, pri čemer je npr. pojem *izpeljanke* pojasnjen v opombi (op. 50), sklopi pa v osnovnem besedilu (60). A to je vendar samo nedoslednost. Resnična pomanjkljivost je, da ob tako široki razlagalnosti nikjer ni pojasnjeno, kaj je govorna in kaj skladenjska podstava. Termina sta brez definicije rabljena na zaporednih straneh 44 in 45, ne da bi bilo med njima vzpostavljeno kakršnokoli povezovalno ali razlikovalno razmerje.

Čeprav obsega v knjigi predstavljeno gradivo le imena do l. 1989, je avtorica spremljala poimenovalne tendence tudi po tem času in jih objavila v članku o imenih novih zasebnih podjetij v *Novih Fužinah* (*Jezikoslovni zapiski*, 1991, 87-98). Težnje, ki jih kaže v njem zbrano gradivo, ne veljajo le za omejeno (zemljepisno) področje, ampak tudi za poimenovanje novih zasebnih podjetij (zlasti *trgovin* in *lokalčkou*) sploh. Avtorica jih zvaja na dvoje: "seganje v domačnost, podeželski svet" in "iluzionizem tujega, daljnjega" (94). Zadnje govori o tujejezičnih poimenovanjih in je bilo kot problematično že omenjeno. Zares nova je prva tendenca, ki se ne kaže le v veliki količini manjšalnih poimenovanj, kar izpostavlja avtorica, ampak tudi s hotenjem, doseči "domačnost" (ali morda boljše: "domačijskost") z izbiro lastnih imen, prekategORIZIRANIH iz občnega besedja, ki je zvrstno zaznamovano kot neknižno, npr. *Tinta*, *Štrenca*, *Kofetek*. Vsekakor sociolingvistično zanimiv pojav.

Erika Kržišnik
Filozofska fakulteta
v Ljubljani

UČBENIK ZA DIVERGENTNO MIŠLJENJE IN KREATIVNO PISANJE

Milena Blažič: *Kreativno pisanje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 1992

Že pred desetletji je k nam prodrla kaka novica, da imajo v Združenih državah Amerike šole za pisatelje in pesnike. Čudili smo se, da Amerikanci ne vedo, da se pesnik rodi, ne pa naredi. Ni nam šlo v glavo, čemu je treba mlade ljudi šolati za pisateljevanje ali pesnikovanje, ko pa je pisatelj in pesnikov že tako preveč. Tedaj še nismo vedeli, da v Ameriki ni tako kot pri nas in da so njihove šole za razvijanje ustvarjalnosti samo neznatni otočki v nemirnem morju poslovnega življenja.

Zdaj te stvari spoznavamo od bliže. K nam prihajajo ameriški profesorji ustvarjalnega pisanja s svojimi gojenci in slovenski pesniki gostujejo na ameriških univerzah. Pred dvema letoma je izšel Blatnikov zbornik Šola kreativnega pisanja; pred kratkim pa smo dobili lepo ilustriran učbenik za vodenje tečajev ustvarjalnega pisanja ali za delo v literarnih razredih, ki ga je sestavila Milena Blažič, asistentka za ustvarjalno pisanje na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, ilustriral pa Fojž Zorman, magister knjižne ilustracije. Mlada avtorica se ne naslanja veliko na ameriške avtorje, ampak izhaja predvsem iz domače šolske tradicije (Matija Lichtenwallner, Silva Trdina, Lojze Kovačič) in iz svojih izkušenj pri organiziranju tečajev ustvarjalnega pisanja, sprva v okviru Zveze kulturnih organizacij Slovenije, zdaj pa v okviru Pedagoške fakultete v Ljubljani.

Ob knjigi Milene Blažič lahko popravljamo naivne predstave o ustvarjalnem pisanju kot šolanju pisateljev in pesnikov. Prilastek ustvarjalen ali kreativen je pritaeknen k besedi pisanje samo zato, da to pisanje razlikujemo od strokovnega, poslovnega ali kakšnega drugačnega pisanja. V knjigi gre zlasti za razgibavanje človekovega mišljenja, razvijanje prožnosti, iznajdljivosti, domiselnosti, izvirnosti. V tradicionalni šoli prevladuje učenje že gotovih spoznanj in zaprti (konvergentno) mišljenje, ki vodi k eni sami rešitvi problema, vendar v vsakdanji življenjski praksi to mišljenje kaj hitro odpove. Ustvarjalno pisanje pa temelji v prvi vrsti na odprtem (divergentnem) mišljenju, na odkrivanju zvez med stvarmi, ki jih doslej še nihče ni povezoval, npr. na ustvarjanju zveze med Rdečo kapico in trnovsko osnovno šolo, med kozorogom in zeljem, med severnimi in južnimi pujsi, med čevlji in testom, med obleko in kraškimi pršutom itd. O divergentnem mišljenju so slovenski psihologi, npr. Anton Trstenjak, Vid Pečjak, Drago Žagar, doslej že veliko pisali. Na razpolago imamo prevedene knjige o reševanju logičnih, matematičnih in drugačnih problemov. Naša knjiga pa na podlagi literarnega snovanja pospešuje razvoj funkcij desne možganske hemisfere.

Knjiga je sestavljena iz dveh delov: iz teoretskega uvoda, iz vaj in iz primerov besedil, ki segajo od domislje predšolskih otrok preko kratkih spisov osnovnošolcev in srednješolcev do študentskih pesniških in esejističnih poskusov.

Po psihološki strani se zdijo dragoceni nasveti, naj učencev med pisanjem ne izpostavljam o stresom (Pazite na pravopis! Pazite na zgradbo spisa! Držite se naslova!), naj jim dajemo dovolj časa za premislek (delamo čustvene premore, organiziramo dvojne učne ure) in dovolj gradiva za oblikovanje (skupaj z njimi beremo in razčlenjujemo kvalitetna besedila) ter jim omogočamo, da se postavljajo s svojimi besedili (na literarnih prireditvah ali s tiskanjem njihovih spisov).

Avtorica se zaveda, da pri organiziranju pouka splošni napotki ne zaležejo dosti, zato nam daje na razpolago številne vaje, ki izzivajo hipne domisleke ali spodbujajo pisanje daljših spisov. Razume se, da so te vaje namenjene samo za začetni zagon. Če hočemo biti izvirni, je treba iskati novih in novih povezav med stvarmi.

Na koncu knjige lahko beremo besedila mladih avtorjev različne starosti. Doživljajskih (resničnostnih) spisov je med njimi bolj malo, največ je domišljajskih. Navadno pojmujejo otroški spis kot netvorno in sšušmarjeno besedilo, netočno po vsebini, slabo zgrajeno in polno pravopisnih napak. Tu pa beremo iskrite spise. V sebi se sprašujemo, ali smo zmogni take miselne svežine in ali bi smeli biti učitelji tako duhovitih otrok.

Ko končujem svoje poročilo o knjigi *Kreativno pisanje*, bi bilo primerno, da bi povzdignil prst in oštel mlado avtorico, ker se pogosto norčuje iz šolskih navad in ker se zavzema, da naj bi tudi otroci enako kot odrasli avtorji imeli pravico do pesniških svoboščin, vendar tega ne bom naredil. Sam ne vem, zakaj ne; najbrž zato, ker me veseli, da so na svetu tudi ljudje drugačne pameti, kot je moja.

France Žagar
Pedagoška fakulteta
v Ljubljani

JANEZ ROTAR: PISMA PROFESORJA FRANA RAMOVŠA DR. ŽELMÍRI GAŠPARÍKOVI

Razprave XII. razreda za filološke in literarne vede SAZU. Ljubljana 1989, str. 129-172.

To je v zadnjem času že druga publikacija, ki nam približuje prvega profesorja slovenskega jezika na naši univerzi, Frana Ramovša, v njegovem zasebnem, malo ali nič znanem življenju. Za knjigo B. Loparnika o Primožu Ramovšu, profesorjevemu sinu, ki nam — poleg nekaj hudih napak, npr. da Ramovš ni bil imenovan v Ljubljani 1919 za profesorja slavistike, marveč za indoevropsko primerjalno jezikoslovje — odkriva očetovo izredno skrb in požrtvovalnost za sinovo glasbeno vzgojo, smo pred kratkim dobili objavo 29 profesorjevih pism, ki jo je z veliko skrbnostjo in obzirnostjo oskrbel Janez Rotar.

V uvodu pojasnjuje Rotar ozadje nastanka teh pism (hrani jih SAZU) slovaški slavistki Želmíri Gašparíkovi v Turčianskem Sv. Martinu med 15. X. 1929, po koncu prvega mednarodnega slavističnega kongresa v Pragi, Brnu in Bratislavi, pa do razpada ČSR 30. XII. 1938. Urednik v petih točkah opravičuje in utemeljuje celotno objavo teh sicer zasebnih pism, iz katerih "se bo ...nazorno zrcalila notranje razgibana, močna osebnost enega utemeljiteljev moderne slavistične znanosti v Evropi" (132). To ni navadna objava, le z najpomembnejšimi stvarnimi pojasnili, marveč (z urednikovimi povezavami med njimi, v katerih so večkrat tudi odlomki iz dopisničnih odgovorov — njena ohranjena pisma namerava Rotar še objaviti) kar zaokrožena razprava o tem desetletju profesorjevega življenja in snovanja, sega pa tudi nazaj v njegovo prejšnje življenje. Tako je Rotarjeva objava dragoceno dopolnilo k strokovnim in življenjepisnim oznakam; posebno dragocena vsem, ki jim je Ramovševo znanstveno delo blizu, posebej pa še njegovim učencem, katerih rodovi so se že skoro docela skrčili, saj bistveno dopolnjuje njegovo podobo.

Urednik je v uvodu že sam navedel tematiko Ramovševih pism in po le-tej naj označimo njih vsebino, saj je objava v Razpravah SAZU žal večini slavistov skrita.

1. Osebnost življenje in oznake samega sebe. Čeprav vsebujejo že Ramovševa pisma Rajku Nahtigalu (SR V-VIII) mnogo bistvenih podatkov o znanstvenikovi življenjski poti, le-to tu objavljena pisma bistveno dopolnjujejo predvsem z intimnimi izjavami o samem sebi, svojem značaju, mišljenju. Nekaj tega najdemo skoraj v vseh pismih, v nekaterih pa posebej značilne stavke, npr. da je "malo temperamenten" (131), sem zelo kritičen (132), ...šele navsezadnje...in le tako mimogrede sem filolog (132); "razigranost pri meni ni nič drugega kakor cinizem (133), to moje trdo življenje (ib.), želja po smrti in miru (134). Nasprotno pa izjave: življenje, ki ga živim, je lepo (143); dva načrta: discipliniranost samega sebe in delo (144); mnogo je pri njem bilo razmišljanja o smislu življenja in smrti. Posebno pomembna je "globoko doživeta in katarzična samoizpoved" (Rotar) v pismu z dne 17. XI. 1931 (146-7); izjava: "ko sem miren in srečen" nasproti lahkotni samoironiji v več pismih.

Sloveniste nas posebej zanimajo Ramovševe izjave o predavanjih na fakulteti, ki mu nekoč "nič ni bilo zanje", kar je pač trenutno slabo počutje, saj je bil najsijajnejši predavatelj, ki je o zamotanih vprašanih akcentologije, dialektologije itn. večinoma govoril na pamet. Ne drži pa za vse primere, kot pravita on in F. Jakopin v nedavno objavljenih spominih: "...nimam za predavanja skript; kar pred uro si na lističe napišem par besed, pa o tem potem govorim" (str. 137, v marcu 1930, ko lahko rekonstruiram, o čem je predaval: vokalizem in akcent). Včasih je imel izdelan rokopis (četrtino pole), v katerega je za katedrom stojel ali pišoč (pri dialektologiji, akcentu) na tablo na vogalu mize pogledal. Tudi ni mogel npr. kar na pamet govoriti vrste strani v citatih v predavanju o zgodovini slovenske slovnice. O tem "lovu za seboj" (Ramovševe besede Beliču 1932) bi bilo moč napisati karakterološko in psihološko razpravo in v to smer je urednik Rotar napisal povzetek in oznako na zadnjih straneh objave teh pism.

2. Posebna stran profesorjeve zasebnosti so bila njegova *doživetja na fronti* in njihova "neodstranljiva navzočnost v Ramovševi zavesti" (Rotar str. 129). O teh je pisal že Nahtigalu, v tej objavi pa posebej naravnost literarno močno v pismu z dne 5. X. 1932: "...Tam je ubito moje življenje..." (str 152), pa tudi že prej (142, 148). Vseh teh grozot tedaj v letih 1928-1933 njegovi "slušatelji" nismo niti slutili, saj se nam je profesor dozdeval kljub svoji krhkosti ves zdrav, hodil je pozimi brez šala in rokavic, ko smo se sami zamotavali...

3. O svojem znanstvenem delu je v pismih slovaški slavistki poleg nekaterih ironičnih in ciničnih izjav zapisal pomembne izjave, ki pričajo ne le o njegovem odnosu do dela, marveč tudi, kaj je pripravljal v tistem času. "Pridno delam" (137) in podobne izjave dokazujejo, da je bila delavnost njegova stalna usmerjenost, potreba in kar strast. Za strokovnjaka je zanimiva njegova primerjava značaja s

slovanskimi akcenti (144). Posebna zanimivost, ki pa jo je treba vzeti dokaj relativno, je pismo, v katerem poroča o Dialektološki karti slovenskega jezika (1931). To izdajo in hitro, ne do konca urejeno izdajo zadnjega letnika ČJKZ v istem letu smo tedaj imeli za Ramovševo in slovenske slavistike tiho, pa odločno demonstracijo proti unitarističnim prizadevanjem proti slovenščini z juga države (prim. tedanja Ramovševa pisma Beliču!).

4. O Ramovševem prizadevanju za slovensko znanost, za njeno organizacijo v Akademiji in delno tudi na univerzi, je tudi moč najti v teh pismih nekaj gradiva, predvsem misli o snovanju Akademije znanosti v pismu z dne 21. XII. 1929, v katerem je v obrisih razvil nekaj svojega načrta za slovenistična raziskovanja, pa še marsikaj o nasprotovanju njeni ustanovitvi v Zagrebu in Beogradu, kar je tesno povezano tudi s korespondenco z Beličem.

Rotar je v sklepnem poglavju tako posrečeno označil značaj in pomen objavljenih pisem Frana Ramovša, da k njegovim besedam ni treba dodati drugega kot misel, da bi morali čimprej — dokler so še živi njegovi znanci — nadaljevati tako z izdajo še morebitne korespondence tudi zunaj Slovenije kot z objavljanjem spominov nanj, pa tudi z vrednotenjem njegovega dela, za kar bi bil pogoj: nadaljevanje izdaje njegovega Zbranega dela po več kot dvajsetih letih — kar je velika in neopravičljiva zamuda tako naše Akademije kot celotne slovenistike.

Vilko Novak
Ljubljana

SIMPOZIJ DIDAKTIKOV SLOVENŠČINE

V Mariboru je bil 19. in 20. marca letos prvi simpozij metodikov oziroma didaktikov slovenščine. Bil je meddržavni, mednarodni, vseslovenski, s področja skupnosti Alpe-Jadran in še bi lahko naštevali, pa bi z enim izrazom najbrž ne zajeli vsega bistva. Sprva je bil zamišljen kot del dejavnosti na področju Alpe-Jadran, vendar bi moral biti vsaj eno leto prej prijavljen, da bi ga ta skupnost tudi financirala. Potem smo govorili o meddržavnem pa vseslovenskem ipd. simpoziju. V bistvu je šlo za to, da so bili udeleženci s svojimi prispevki iz Slovenije in še štirih držav: Italije, Avstrije, Madžarske in Hrvaške, da se vsi ukvarjajo z metodiko materinščine, večina z metodiko/didaktiko slovenskega jezika ali književnosti.

Simpozij je nastal iz potrebe po medsebojnem poznavanju in primerjanju metodičnih spoznanj in izkušenj ter iz želje po metodičnih predavanjih med učitelji slavisti pa tudi na razredni stopnji in v vrtcih.

Metodična/didaktična predavanja so bila že doslej skoraj vedno zelo dobro obiskana. To so spoznali tudi pri Slavističnem društvu Slovenije, kjer so ob prizadevanjih predsednice društva ustanovili sekcijo za didaktiko slovenskega jezika in književnosti. Kadar je ta sekcija pripravila predavanja, so bile predavalnice vedno polne.

Ideja o simpoziju je vzniknila med zborovanjem slovenskih slavistov, predvsem med metodiki, jeseni v Mariboru. Organizacijo je v glavnem prevzela dr. Metka Kordigel, ob pomoči še nekaterih kolegov. Že v času slavističnega zborovanja so obljubili sodelovanje nekateri metodiki iz Ljubljane, Kopra, Trsta, Celovca in Szombathelyja, pozneje pa so se pridružili še drugi. Prvotno je bil simpozij naravnani predvsem na razredni pouk in predšolsko vzgojo, pozneje pa se je tematika razširila, saj je vsakdo želel predstaviti delo, s katerim se ukvarja. Za uvodni referat o temeljni vlogi in nalogah metodike književne in jezikovne vzgoje pa je bil naprošen eden vodilnih evropskih strokovnjakov dr. Dragutin Rosandić iz Zagreba. Njegov obsežni opus metodičnih del predstavlja nepogrešljiv vir vsakemu mlademu znanstveniku tega področja.

Na simpozij je prišlo preko dvesto poslušalcev, pa čeprav je mariborska enota Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport vabila samo učitelje svoje enote, samo iz osnovnih šol in vrtcev, in čeprav je bilo potrebno plačati kotizacijo.

Delo na simpoziju je potekalo plenarno, le zadnje popoldne v dveh delovnih skupinah. Prvi dan je bil namenjen bolj slavistom, drugi pa bolj učiteljem razrednega pouka in vzgojiteljicam. Vendar pa so skoraj vsi poslušalci vztrajali oba dneva pri vseh predavanjih in predstavitvah.

Svoje teme so prvi dan predstavili z referati naslednji metodiki:

prof. dr. Dragutin Rosandić — Metodika književne in jezikovne vzgoje v teoretično-metodološkem obzorju; prof. Boža Krakar Vogel — Književno znanje kot smoter pouka književnosti; mag. France Žagar — Besedilne vrste v osnovni šoli; prof. Milena Blažič — Kreativno pisanje; doc. dr. Jože Lipnik — Usmerjeno tiho branje kot metoda.

Ta del simpozija je jasno pokazal že z uvodnim referatom, da je področje metodike/didaktike jezika in književnosti izredno razvejeno področje, ki pa vendarle ima skupni cilj — dobro usposobljenega učitelja in odličen pouk materinščine. Razvejenost interesov znotraj metodike se je pokazala tudi v nadaljnjih prispevkih s področja književne vzgoje in sporočanja. Žal ni bilo nobenega referata s področja jezikovne vzgoje. To so še posebej pogrešali nekateri učitelji slovenskega jezika, ki so sodelovali v pogovoru ob okrogli mizi. Zvečer je bila namreč organizirana okrogla miza na temo Mesto in vloga didaktike slovenskega jezika in književnosti danes.

Okroglo mizo je vodil prof. Silvo Fatur. Živahna razprava je osvetlila vrsto problemov od položaja metodike/didaktike na kadrovskih šolah do učbenikov in pripomočkov, pomanjkanja didaktičnih sredstev ter do razdrobljenosti metodičnih sil, del, strokovnjakov in do neusklajenosti delovanja. Z žalostjo in ogorčenjem so udeleženci ugotavljali, da istočasno razpravljajo v Cankarjevem domu o pouku slovenščine, ki da je slab in neučinkovit. Pisatelji so ta posvet sklicali prav na isti dan, pa čeprav je bil simpozij sklican že več mesecev prej in čeprav je prof. Krakarjeva obvestila predsednika Društva pisateljev o času in namenu metodičnega simpozija. Vse to je spodbudilo navzoče, da so imenovali posebno komisijo, ki je izdelala sklepe posvetovanja ob okrogli mizi in simpozija kot celote. Te sklepe navajam na koncu.

Drugi dan je bilo na simpoziju že v dopoldanskem času sedem referatov z zelo specifičnih področij predšolske vzgoje in razrednega pouka. Mag. Anton Schellander iz Celovca je predstavil svoje videnje začetnega branja in pisanja in odnosa do jezika nasploh; mag. Elizabeta Bernjak, lektorica in predavateljica na Visoki učiteljski šoli v Szombathelyju, je razpravljala o slovenskem opismenjevanju v dvojezičnih šolah na območju Porabja na Madžarskem, kjer imajo otroci večinoma težave že z narečjem; prof. Marjana Erženičnik-Pačnik iz Maribora je opozorila na pomembno vlogo vzgojiteljice pri razvoju otrokovega govora ter na jezikovni primanjkljaj pri študentih te usmeritve; prof. Majda Mihačič iz Didaktičnega ravnateljstva za šole s slovenskim učnim jezikom v Trstu je predstavila delo in težave pri pouku slovenščine v Italiji; prof. Vida Medved-Udovič iz Koprja je zastavila zanimivo vprašanje, kaj želimo doseči s pravljico v osnovni šoli; prof. Igor Saksida iz Ljubljane si je zamislil pouk kot izlet v domišljijo; dr. Metka Kordigel pa je opozorila na dve vrsti branja pri pouku slovenščine in še kje. Več kot dvesto poslušalcev je z zanimanjem spremljalo vsa predavanja. Že po vsakem predavanju so lahko postavili po eno vprašanje ali repliko, po odmoru in po koncu predavanja pa je bila živahna razprava.

V popoldanskem času sta dr. Metka Kordigel in prof. Igor Saksida pripravila pedagoško delavnico z naslovom Metodološki pristop k literarnemu besedilu na primeru iz Berila Hiša, hiška, hišica. Delo je potekalo vzporedno, osnova za predstavitev in razpravljanje pa sta bila video posnetka pouka na razredni stopnji.

Simpozij je bil za metodike slovenščine prepotrebno srečanje, kjer smo se поблиže spoznali, se seznanili z delom, ki ga opravljamo, in kjer smo ugotovili, kaj bistvenega s področja predmeta še manjka. Ugotovili smo, da je dela več kot dovolj za vse ter da se bo potrebno ukvarjati s temeljno teorijo predmeta in z vsemi njegovimi posebnostmi. Posebej dobrodošle pa so bile Rosandičeve ugotovitve, da smo delo dobro zastavili in da imamo precej, vendar še vedno premalo, mladih in sposobnih strokovnjakov.

Posebna komisija, ki smo jo sestavljali prof. Alenka Kozinc, prof. Silvo Fatur in dr. Jože Lipnik, je pripravila stališča, ki so jih udeleženci dopolnili. Ta stališča so naslednja:

1. Simpozij po udeležbi, tematiki in interesu kaže veliko potrebo, da postane taka vrsta združevanja didaktikov slovenskega jezika in slovenske književnosti stalna oblika delovanja.
2. Podobna zborovanja naj postanejo vsakoletna oblika dela in naj jih v okviru možnosti izmenično pripravljajo filozofska in pedagoška fakulteta v Ljubljani in pedagoška fakulteta v Mariboru, pri čemer naj bi bila prihodnja srečanja posvečena posameznim sklopom problemov iz obsežne problematike didaktike slovenskega jezika in književnosti, upoštevajoč predšolsko stopnjo, posamezne stopnje osnovnošolskega izobraževanja, različnih srednjih šol, vse do visokega šolstva; posebej je treba razvijati didaktiko lingvometodičnega področja slovenskega jezika (govor, branje, pisanje, poslušanje) in še posebej didaktiko slovenskega jezika v stiku s sosednjimi jeziki, kar je hud problem vseh naših šol v zamejstvu in zdomstvu.
3. Didaktiko jezikovnega pouka in književnosti je treba institucionalizirati, saj smo v primerjavi s sosednjimi narodi (Hrvat, Madžar, Avstrijec) in nekaterimi strokami oziroma predmetnimi področji pri

nas doma v zaostanku za nekaj desetletij. Hvalevredna so prizadevanja Slavističnega društva Slovenije na tem področju in nekaterih pokrajinskih društev, vendar se didaktike ne da razvijati na ljubiteljski, društveni način. Zato podpiramo idejo za ustanovitev *Inštituta za mladinsko književnost in didaktiko mladinske književnosti*, ki je zrasla iz 20-letnih strokovnih prizadevanj revije *Otrok* in knjiga. Hkrati dajemo pobudo za ustanovitev *Republiškega centra za didaktiko slovenskega jezika in književnosti v vzgoji in izobraževanju* od vrta do univerze. Očitno je, da potrebujemo nekaj temeljnih in številne aplikativne raziskave za vse stopnje izobraževanja, dolgoročno načrtovanje in izvajanje izobraževanja učiteljev in strokovno koncipiranje učne tehnologije, kar lahko opravlja le ustrezno organizirana institucija.

4. Nujno je, da spet ustrezno razmejimo dejavnost obeh strokovnih revij z našega področja (Jezik in slovnstvo, Slavistična revija) skladno z nalogami, ki so bile opredeljene ob njuni ustanovitvi. Jezik in slovnstvo je bil od vsega začetka zamišljen kot didaktična revija in naj to tudi dejansko postane.*

Za vse navedeno se zavzemamo ob temeljnem spoznanju, da mlada slovenska država lahko živi le ob slovenskem jeziku, ker zicer preprosto ni potrebna.

dr. Jože Lipnik
Pedagoška fakulteta Maribor

* *Pripomba uredništva*: Ob trditvi, sproženi na *Simpoziju didaktikov slovenščine*, da je bila revija *Jezik in slovnstvo* ob ustanovitvi zasnovana kot prvenstveno didaktična revija, smo dolžni opozoriti na uvodnik z naslovom *Na pot iz prve številke*, ki pojasnjuje programsko izhodišča revije. Iz uvodnika nedvomno izhaja, da je bila revija že od začetka zasnovana trinamensko: obravnavala naj bi jezikovna, literarnozgodovinska in didaktična vprašanja. Tem tematskim sklopom so ostali zvesti vsi kasnejši uredniki in jih želi negovati tudi tokratni uredniški odbor, zato ponovno vljudno vabi svoje bralstvo in stroko k sodelovanju, saj bo samo tako revija res živa in odmevna.

PREJELI SMO V OCENO

Stanisław Balbus, **Intertekstualność** a proces historyczno-literacki. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1990. Rozprawy habilitacyjne, 191. 175 str.

Włodzimierz Bolecki, **Preteksty i teksty: z zagadnień związków międzytekstowych w literaturze polskiej XX wieku**. Warszawa: PWN, 1991. 235 str.

Dragi Stefanija, **Osnovni frekvenčni slovar Nove Makedonije**. Osnoven čestoten Rečnik na Nova Makedonija. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete; Skopje: Nova Makedonija, 1991. Razprave Filozofske fakultete. 106 str.

Celovski zvon. X/34. Vseslovenska revija za leposlovje, kritiko, kulturna, družbena in verska vprašanja. Celovec: marec 1992. 92 str.

Jezik. Časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika. God. 39, br. 4, 97-128, Zagreb, travanj 1992

Stanko Janež, **Poglavitna dela slovenske književnosti**: Vsebine in označitve 1. Pripovedna in dramska dela 1789-1986. Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1992. 391 str.

Stanko Janež, **Pot v prostost**: Črtice in drugo. Ljubljana: Samozaložba, 1992

Jezik in slovenstvo, letnik XXXVII (1991/92), št. 8

UDK 808.63:805.0(450.361)

Vera Caharija Pizzolitto

Interference z italijanshino v pisnih izdelkih učencev srednje šole v Nabrežini

S položajem slovenshine, ki je v Italiji v primerjavi z italijanshino, jezikom večinskega naroda, v nenačakopravtem položaju, saj manjgo odločno vplivajo javni mediji, se ukvarja raziskava, ki opozarja predvsem na interference v pisnih besedilih. Tam, v primerjavi z govorenjo besedo, kjer je vpliv italijanshine najmočnejši, lahko že delujejo obrambni mehanizmi, ki preprečujejo prevzemanje tujea in nadomeščanje le-tega z domačim; kljub temu pa je vpliv italijanshine na vseh jezikovnih ravneh zelo močan in povzroča nastajanje hibridnih form.

Jezik in slovenstvo, Vol. XXXVII (1991/92), No. 8

UDK 808.63:805.0(450.361)

Vera Caharija Pizzolitto

Interferences with Italian in the written works od secondary school students in Nabrežina

This research, which draws attention particularly ot the interferences in written texts, deals with the position of Slovene, which is in Italy in comparison with Italian, the language of the majority population, in a position of inequality, for it is decisively influenced by the mass media. Where the influence of Italian is the strongest in comparison with the spoken word, there can already be triggered off those defence mechanisms that prevent the taking over of the foreign and its replacement with the local. Despite this the influence of Italian on all linguistic levels is very strong and causes the emergence of hybrid forms.

OBVESTILO

Slavinistično društvo Slovenije sporoča svojim članom, da bo letošnje strokovno zborovanje v Murski Soboti v dneh od 1. do 3. oktobra 1992.

TEMATIKA:

Jezik: Praktično-normativne in znanstveno-raziskovalne razsežnosti Slovarja slovenskega knjižnega jezika (ob izidu 5. knjige).

Književnost: Razmerja med obravnavano in neobravnavano slovensko književnostjo medvojnega in povojnega obdobja.

Didaktika: Aktualna vprašanja didaktike pouka slovenskega jezika in književnosti v osnovni in srednji šoli.

PRIJAVE IN KOTIZACIJA:

Udeleženci naj pošljejo svoje prijave do **10. 9. 1992** na naslov SD Pomurja, Gimnazija F. Miklošiča, Prešernova 34, 69240 Ljutomer (tel. 069 81-188). Kotizacija znaša 70 DEM v tolarški protivrednosti na dan plačila. **Poravnajo jo v času od 10. do 20. septembra 1992 šole na žiro račun št.: 51900-678-48496.** Kotizacija zajema vse usluge, razen dnevne oskrbe in ekskurzije, vanjo je vračunan tudi 5 % prometni davek. Brez plačane kotizacije udeležba na predavanjih ne bo mogoča. Vsa ostala obvestila bodo sledila pravočasno.

Tajnica SDS
Mateja Hočevar

Predsednica SDS
prof. dr. Martina Orožen